

Onderzoek dierenwelzijnsbeleid waterschap Aa en Maas

Eindrapport

Colofon

In opdracht van

Rekenkamer waterschap Aa en Maas
T.a.v. de heer drs. G.T. Schermers, voorzitter
Postbus 5049
5201 GA 'S-HERTOGENBOSCH
gschermers@aaenmaas.nl

Opgesteld door

SME
Margriet Goossensen en Katinka Schlette
goossensen@sme.nl
030 635 89 00

Afbeelding cover: SME

Utrecht, 30-6-2026

Dit rapport is opgesteld door SME in opdracht van de Rekenkamer van Waterschap Aa en Maas. Niets uit deze uitgave mag op welke wijze dan ook worden gebruikt zonder voorafgaande toestemming van deze partijen.

Inhoud

1. Samenvatting	4
2. Inleiding	10
2.1 Aanleiding	10
2.2 Doelstellingen van het onderzoek	10
2.3 Afbakening	10
2.4 Onderzoeksvragen	12
2.5 Onderzoeksmethoden	14
2.6 Organisatie Waterschap Aa en Maas	15
2.7 Externe betrokken organisaties (selectie onderzoek)	16
3. Bevindingen	18
3.1 Blok 1: Beleidskader	18
3.2 Blok 2: Uitvoering	28
3.3 Blok 3: Organisatie en middelen	46
3.4 Blok 4: Monitoring en evaluatie	52
3.5 Blok 5: Rechtmatigheid	55
3.6 Blok 6: Vergelijking met andere waterschappen	57
4. Conclusies	60
5. Aanbevelingen	63
 Bijlage I. Ingevuld normenkader	 66
Bijlage II. Literatuurlijst	70

1. Samenvatting

	Onderzoeksvraag
1	Heeft het Waterschap beleidsdoelen op het gebied van dierenwelzijn geformuleerd?

Uit de interviews en documentanalyse komt een consistent beeld naar voren dat dierenwelzijn binnen waterschap Aa en Maas momenteel vooral impliciet onderdeel is van beleid en slechts beperkt expliciet is geformuleerd als zelfstandig beleidsdoel. In het Bestuursakkoord is opgenomen te onderzoeken hoe binnen het werk van het Waterschap nog beter oog te kunnen hebben voor het dierenwelzijn. Verder blijkt uit het Waterbeheerplan 2022–2027 dat het Waterschap inzet op gezonde, robuuste watersystemen voor mens, dier en plant, maar zonder dit te vertalen naar specifieke beleidsdoelen voor dierenwelzijn. Zonder duidelijke kaders blijft de toepassing deels afhankelijk van individuele medewerkers. Hoewel er recent stappen zijn gezet, zoals het opstellen van een informatieve nota en het benoemen van een portefeuillehouder dierenwelzijn, ontbreekt nog een duidelijke bestuurlijke verankering en concrete doelstelling. Tegelijkertijd wordt dierenwelzijn in de praktijk wel meegenomen via ecologie, biodiversiteit en uitvoeringsprotocollen.

	Onderzoeksvraag
2	In hoeverre is dit beleid in lijn met Europese, landelijke en provinciale regelgeving en kaders en (voorbeelden van) andere waterschappen; waar zitten eventuele afwijkingen, verbijzonderingen etc.?

Het beleid en de gehanteerde richtlijnen van waterschap Aa en Maas zijn in lijn met Europese, landelijke en provinciale kaders, zoals de Kaderrichtlijn Water, Habitatrichtlijn, Omgevingswet, Wet Dier en provinciale beleidskaders. Deze aansluiting komt vooral tot uiting in de uitvoering via protocollen, gedragscodes en werkwijzen. Tegelijkertijd voert het Waterschap buiten de kaders en wetten geen extra werkzaamheden uit die specifiek gericht zijn op het versterken van dierenwelzijn en ecosystemen in hun werkgebied. In vergelijking met andere waterschappen bevindt Aa en Maas zich daarmee in een middenpositie tussen impliciete en expliciete beleidsverankering. Daarbij moet worden opgemerkt dat binnen dit onderzoek geen volledige juridische conformiteitstoets is uitgevoerd. De bevindingen geven daarom vooral inzicht in de wijze waarop het Waterschap de relevante kaders beleidsmatig en procedureel heeft verwerkt.

	Onderzoeksvraag
3	Zijn er andere interne richtlijnen aangaande dierenwelzijn die niet formeel in beleid zijn vastgelegd, maar wel worden toegepast?

Uit de interviews en documentanalyse blijkt dat binnen Waterschap Aa en Maas verschillende informele richtlijnen, werkwijzen en praktijkafspraken bestaan die bijdragen aan dierenwelzijn, zonder dat deze altijd formeel zijn

vastgelegd in beleid. Zo wordt in documenten zoals de nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* en stroomgebiedbeheerplannen wel aandacht besteed aan biodiversiteit en (kwetsbare) soorten, maar vertaalt dit zich in de praktijk vooral naar protocollen, gedragscodes en handelingsperspectieven in de uitvoering. Medewerkers werken daarbij met bestaande kaders, zoals soortbeschermingsrichtlijnen en interne protocollen, aangevuld met professionele afwegingen en overleg met ecologen. Dierenwelzijn wordt daarmee in belangrijke mate geborgd via impliciete kennis, praktijkervaring en informele afstemming. Binnen het Waterschap verschillen de meningen tussen institutionele borging en informele praktijksturing. Juist doordat dierenwelzijn vooral afhankelijk blijft van houding, ervaring en bestuurlijke prioriteit, blijft onduidelijk hoe consistent en toekomstbestendig het onderwerp binnen de organisatie is verankerd.

	Onderzoeksvraag
4	Op welke wijze wordt dierenwelzijn meegenomen bij de werkzaamheden van het Waterschap in het fysieke domein (zoals bij waterbeheer, maaibeheer, beheer van gemalen, waterpeilbeheer, reconstructie, schonen van sloten, schadebestrijding et cetera)?

Uit de documentanalyse en interviews blijkt dat dierenwelzijn in de werkzaamheden van het Waterschap in het fysieke domein structureel wordt meegenomen, maar vooral impliciet en geïntegreerd binnen bredere doelen zoals waterbeheer, ecologie en biodiversiteit. In beleidsdocumenten komt dit tot uiting via maatregelen gericht op waterkwaliteit, habitatverbetering en natuurvriendelijke inrichting, terwijl in de praktijk concrete uitvoeringsmaatregelen worden toegepast, zoals gefaseerd maaibeheer, soortgerichte aanpakken en ecologische afwegingen in het veld. Dierenwelzijn wordt daarbij steeds in samenhang met andere belangen meegewogen en vertaalt naar maatwerk in de uitvoering.

	Onderzoeksvraag
5	Welke protocollen of controlemogelijkheden, zoals checklists, heeft het Waterschap om af te wegen of dierenwelzijn-aspecten in het geding zijn of moeten worden meegenomen in projecten of ontwikkelingen in het fysiek domein (bijvoorbeeld bij watergangen, dijklichamen etc.)?

Uit de documentanalyse en interviews blijkt dat het Waterschap beschikt over diverse protocollen en controlemogelijkheden om dierenwelzijn mee te wegen, zoals ecologische werkprotocollen, gedragscodes, quick scans flora en fauna en checklists bij onderhoudswerkzaamheden. Deze instrumenten zijn echter primair gebaseerd op kaders rond soortenbescherming en ecologie en worden in de praktijk aangevuld met werkwijzen zoals de escalatieladder en professionele afwegingen. De toepassing van protocollen en controles is deels situationeel en afhankelijk van de context en betrokken medewerkers. Hoewel de toepassing aanwezig is, ontbreekt een volledig gestandaardiseerd en specifiek op dierenwelzijn gericht toetsingskader. Dierenwelzijn als expliciet benoemd thema bereikt dus niet het niveau van de uitvoering in het veld.

	Onderzoeksvraag
6	Hoe geeft het Waterschap sturing aan de ingehuurde bureaus en loonwerkers als het gaat om dierenwelzijn?

Uit zowel de documentanalyse als de interviews blijkt dat het Waterschap sturing geeft aan ingehuurde bureaus en loonwerkers via een combinatie van formele kaders (zoals gedragscodes, werkprotocollen, contracten en bestekken) en aanvullende afstemming in de praktijk. Dierenwelzijn wordt daarbij niet expliciet als afzonderlijk sturingsprincipe gehanteerd, maar is ingebed in bredere ecologische en juridische randvoorwaarden. Tegelijkertijd laat de praktijk zien dat, ondanks deze formele kaders, een belangrijk deel van de verantwoordelijkheid voor de concrete toepassing bij de uitvoerende partijen zelf ligt. Hoe de uitvoerende partijen de formele kaders hanteren in het veld valt buiten de scope van dit onderzoek.

	Onderzoeksvraag
7	Hoe wordt door het Waterschap afgewogen welke en hoeveel middelen (financieel, tijd, menskracht) worden ingezet om het dierenwelzijn te borgen of te verbeteren binnen het fysieke domein?

Uit de documentanalyse en de interviews blijkt dat de inzet van middelen voor dierenwelzijn binnen het Waterschap niet afzonderlijk wordt afgebakend, maar onderdeel is van bredere budgetten en programmatische doelen rond ecologie en waterbeheer. Middelen worden op strategisch niveau gekoppeld aan beleidsambities en investeringsprogramma's, terwijl de concrete inzet in de praktijk risicogestuurd en situationeel wordt bepaald. Daarbij spelen factoren zoals wettelijke verplichtingen, kosten, effectiviteit en urgentie een belangrijke rol. Hoewel de totale inzet (tijd en geld) toeneemt volgens de portefeuillehouder, ontbreekt een duidelijke afbakening van middelen specifiek voor dierenwelzijn. Wie de afweging maakt verschilt per locatie en project. Een specifiek afwegingsmechanisme voor dierenwelzijn ontbreekt.

	Onderzoeksvraag
8	Hoe vindt afweging en besluitvorming dienaangaande plaats?

Uit de documentanalyse en de interviews blijkt dat besluitvorming over dierenwelzijn plaatsvindt via een combinatie van aanpalende formele bestuurlijke kaders en praktijkgerichte afwegingen. Strategische keuzes worden gemaakt binnen de planning- en controlcyclus en vastgesteld door het bestuur, terwijl operationele besluiten grotendeels ambtelijk, projectmatig en situationeel tot stand komen. Dierenwelzijn, waterveiligheid en andere belangen worden volgens de respondenten van het Waterschap integraal afgewogen.

	Onderzoeksvraag
9	In welke mate zijn er menskracht, middelen of processen ingericht door het Waterschap specifiek gericht op dierenwelzijn?

Binnen het Waterschap zijn er geen menskracht, middelen of processen specifiek ingericht op dierenwelzijn. De enige medewerker met een functie die direct gerelateerd is aan dierenwelzijn, is de portefeuillehouder. Uit de interviews en documentenanalyse blijkt dat dierenwelzijn binnen het Waterschap nauwelijks als apart thema is georganiseerd en vooral indirect is geïntegreerd in bestaande werkzaamheden en processen, zoals beheer en onderhoud en gebiedsprojecten. Medewerkers geven aan dat dierenwelzijn in veel werkzaamheden een rol speelt, maar niet als afzonderlijk onderwerp binnen de organisatie is belegd. Hoewel er stappen zijn gezet, zoals de aanwijzing van een portefeuillehouder en een beperkt budget, blijft de borging grotendeels impliciet en afhankelijk van praktijk, individuele inzet en lokale afwegingen. Dierenwelzijn is daarmee versnipperd binnen de organisatie georganiseerd. Middelen worden niet specifiek gelabeld als dierenwelzijnsbudget, maar ondergebracht binnen reguliere beheer- en onderhoudsbudgetten of bredere ecologische projecten. Hierdoor ontbreekt inzicht in de omvang van de middelen die feitelijk aan dierenwelzijn worden besteed.

	Onderzoeksvraag
10	Hoe wordt er samengewerkt met externe partijen (bijvoorbeeld dierenbescherming, ecologen, muskusrattenvangers, jagers, vissers, gemeenten, provincie) in het kader van dierenwelzijn, welk doel/resultaat heeft dit?

Uit de interviews en documentenanalyse blijkt dat het Waterschap samenwerkt met externe partijen op verschillende niveaus, waaronder in de uitvoering van werkzaamheden, bij projecten, in kennisontwikkeling en bij beleidsvorming. Er wordt samengewerkt met onder meer aannemers, adviesbureaus, kennisinstellingen, natuurorganisaties, andere overheden en uitvoerende partijen zoals handhavers. De samenwerking is vaak gekoppeld aan concrete werkzaamheden en projecten, waarbij afstemming plaatsvindt over uitvoering en maatregelen en kennis wordt uitgewisseld. Daarnaast worden externe partijen betrokken bij het ontwikkelen en uitvoeren van beleid en projecten, en worden gegevens gedeeld tussen organisaties. In de geanalyseerde documenten worden structurele samenwerkingsverbanden en beleidsmatige samenwerking beschreven. Uit de interviews blijkt echter dat de samenwerking in de praktijk met name gericht is op uitvoering en afstemming tijdens werkzaamheden, en niet op de bredere ontwikkeling van ecologie en dierenwelzijn en de rol van het Waterschap daarbinnen.

	Onderzoeksvraag
11	Wordt er -en zo ja hoe- afgestemd met buurwaterschappen of de Unie van Waterschappen ten aanzien van het effect van maatregelen die doorwerken over de grenzen van het gebied van Aa en Maas heen?

Uit de interviews en documentenanalyse blijkt dat afstemming met andere waterschappen en landelijke organisaties plaatsvindt via gezamenlijke uitvoering, gedeelde protocollen, landelijke kaders en kennisuitwisseling. Zo wordt samengewerkt bij de bestrijding van muskus- en beverratten, worden protocollen gezamenlijk ontwikkeld en toegepast, en vormt de Gedragscode van de Unie van Waterschappen een belangrijke basis voor werkwijzen. Daarnaast worden ervaringen en kennis uitgewisseld tussen waterschappen en via landelijke netwerken. De afstemming vindt voornamelijk plaats binnen bestaande samenwerkingen, kaders en praktijksituaties. Het thema dierenwelzijn is daarbinnen nog in ontwikkeling en samenwerking is nog niet uitgekristalliseerd.

	Onderzoeksvraag
12	Hoe wordt de effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn gemonitord?

Uit de documentenanalyse en interviews blijkt dat de effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn niet wordt gemonitord. Wat wel wordt gemonitord zijn de aantallen van bepaalde diersoorten. Dit gebeurt via bestaande systemen en werkprocessen, zoals veldinspecties en het registreren van meldingen. De mate van monitoring verschilt per diersoort en situatie. De huidige monitoring richt zich voornamelijk op het beperken van de negatieve effecten van maatregelen. Een structurele en systematische evaluatiemethodiek die expliciet inzicht geeft in de bijdrage van maatregelen aan dierenwelzijn ontbreekt.

	Onderzoeksvraag
13	Hoe worden ervaringen of signalen vanuit de samenleving meegenomen in de monitoring en evaluatie van de maatregelen rond dierenwelzijn?

Uit de documentenanalyse en interviews blijkt dat signalen en ervaringen vanuit de samenleving via verschillende kanalen worden verzameld maar beperkt gebruikt binnen monitoring en uitvoering. Meldingen van burgers en agrariërs worden geregistreerd en vormen input voor opvolging en verdere besluitvorming. Daarnaast komen signalen binnen via organisaties en netwerken en worden deze binnen de organisatie opgepakt. Ook op bestuurlijk niveau worden signalen uit de samenleving meegenomen in discussies en afwegingen, waarbij de portefeuillehouder een rol speelt in het actief ophalen van signalen. Deze signalen vanuit de samenleving worden niet meegenomen in de monitoring van de effectiviteit van de maatregelen aangaande dierenwelzijn (zie vraag 12).

	Onderzoeksvraag
14	Welke evaluatie-systematiek heeft het Waterschap waarmee wordt gekeken wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel?

Uit de documentenanalyse en interviews blijkt dat er geen afzonderlijke evaluatiesystematiek waarmee gekeken wordt wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel. Gegevens uit monitoring van

aanwezige diersoorten, zoals veldobservaties en registraties, worden wel gebruikt om maatregelen bij te stellen. Daarnaast vindt evaluatie van projecten plaats op basis van praktijkervaringen en signalen binnen de organisatie.

	Onderzoeksvraag
15	Voldoet het beleid aan relevante wet- en regelgeving (denk aan de Habitatrichtlijn)?

Uit de documentenanalyse en interviews blijkt dat het beleid van waterschap Aa en Maas is gebaseerd op en plaatsvindt binnen relevante nationale en Europese wet- en regelgeving. Deze kaders zijn verwerkt in beleid, gedragscodes en werkprocessen en worden toegepast in de uitvoering en handhaving.

	Onderzoeksvraag
16	Hoe verhoudt de voortgang van Waterschap Aa en Maas zich tot die van omliggende waterschappen op het gebied van dierenwelzijnsbeleid?

Uit de documentenanalyse en interviews blijkt dat dierenwelzijn ook bij omliggende waterschappen niet als afzonderlijk beleidsdomein is uitgewerkt, maar voornamelijk impliciet terugkomt binnen thema's zoals ecologie, biodiversiteit en waterbeheer. Een aantal van hen heeft al wel beleid specifiek gericht op dierenwelzijn. Bij de waterschappen De Dommel en Limburg wordt dierenwelzijn beperkt en indirect benoemd, zonder concrete beleidskaders of maatregelen. Bij waterschap Brabantse Delta is zichtbaar dat dierenwelzijn in ontwikkeling is richting een meer expliciete benadering, met onder andere een beleidsdocument en organisatorische inrichting rond het thema. In vergelijking met andere waterschappen valt echter op dat Aa en Maas minder ver is in het expliciteren van dierenwelzijn in beleid.

2. Inleiding

2.1 Aanleiding

De Rekenkamer van waterschap van Aa en Maas wil met dit onderzoek een helder beeld verkrijgen van het huidige dierenwelzijnsbeleid van het Waterschap. Waar liggen de knelpunten en kansen binnen zowel het beleid als de uitvoering in de praktijk? Het onderzoeksonderwerp is naar voren gekomen vanuit de suggesties die door AB-leden aan de Rekenkamer zijn gedaan.

Op basis van deze analyse worden concrete en haalbare aanbevelingen gedaan om dierenwelzijn (beter) te borgen en waar nodig te verbeteren binnen de organisatie.

2.2 Doelstellingen van het onderzoek

De Rekenkamer wil met dit onderzoek inzicht geven in de mate waarin dierenwelzijn wordt meegewogen in beleid en uitvoering van het waterschap Aa en Maas en heeft de volgende doelen geformuleerd, namelijk nagaan:

1. In hoeverre het Waterschap rekening houdt met dierenwelzijn bij beleid en in de uitvoeringspraktijk;
2. Of en hoe de afweging gemaakt wordt dierenwelzijn al dan niet mee te nemen in de uitvoeringspraktijk van het Waterschap;
3. Of het dierenwelzijnsbeleid en de uitvoering daarvan doeltreffend, doelmatig en rechtmatig zijn c.q. verlopen;
4. Welke verbeterpunten er zijn in het beleid, bij de uitvoering (of de monitoring daarvan) voor het Waterschap.

2.3 Afbakening

Thematische afbakening

Aangaande dierenwelzijn is het voor dit rekenkameronderzoek van belang dat we een goede afbakening aanbrengen wat we tot dierenwelzijn rekenen en hoe het Waterschap met de verschillende onderdelen omgaat of kan omgaan. Wij maken voor dierenwelzijn onderscheid in:

- A. Gehouden dieren (landbouwhuisdieren en huisdieren);
- B. In het wild levende dieren waarvoor beheer, behoud en bescherming nodig of wenselijk is (bijvoorbeeld weidevogels, watervogels, zwaluwen, insecten, reeën, bevers of otters);

C. In het wild levende dieren die exoten zijn of waarvoor beheer en bestrijding nodig is vanwege de primaire functie van het Waterschap (bijvoorbeeld muskusratten, uitheemse rivierkreeften, wilde ganzen).

In beginsel heeft een waterschap met alle drie de categorieën te maken, alleen zal de impact van het handelen van het Waterschap per categorie en diersoort verschillen. Voor dit rekenkameronderzoek is alleen gekeken naar de categorieën B en C. De invloed op landbouwhuisdieren en huisdieren van het Waterschap is meestal gering en zal per handeling van het Waterschap worden gezien.

Definitie dierenwelzijn

In dit onderzoek wordt onder dierenwelzijn verstaan: de mate waarin dieren worden beschermd tegen onnodig lijden en in staat zijn om te functioneren binnen hun leefomgeving, rekening houdend met hun gezondheid, veiligheid en mogelijkheden voor natuurlijk gedrag.

Dierenwelzijn heeft daarmee betrekking op zowel het voorkomen van directe schade en verstoring als op de kwaliteit van de leefomgeving van dieren. In de context van dit onderzoek betreft dit met name de invloed van menselijk handelen, waaronder beheer- en uitvoeringsmaatregelen, op in het wild levende dieren. Daarbij is van belang dat dierenwelzijn niet één-op-één samenvalt met ecologie of biodiversiteit. Maatregelen die gericht zijn op soortenbescherming, habitatkwaliteit of ecologisch beheer, zoals vispassages, gefaseerd maaibeheer of het rekening houden met broedseizoenen, kunnen bijdragen aan dierenwelzijn, bijvoorbeeld doordat zij verstoring of schade beperken. Deze maatregelen zijn echter niet altijd expliciet gericht op het welzijn van individuele dieren.

Uitgangspunten

Bij dit onderzoek hanteren we de gebruikelijke toetsingscriteria van de Rekenkamer:

- doeltreffendheid;
- doelmatigheid;
- rechtmatigheid.

Deze vormen het analytisch kader waarmee we het beleid rondom het dierenwelzijn in het waterschap Aa en Maas beschouwen. Daarbij kijken we niet alleen naar de papieren werkelijkheid, maar juist naar de mate waarin beleid daadwerkelijk leidt tot resultaten, of de ingezette middelen efficiënt worden benut, en of dit alles binnen de geldende wet- en regelgeving plaatsvindt. Deze uitgangspunten vormen de basis voor onze onderzoeksopzet,

selectie van bronnen en beoordeling van bevindingen. We gebruiken ze als toetssteen voor zowel documentanalyse als interviews.

2.4 Onderzoeksvragen

Ter concretisering van het onderzoek zijn onderstaande onderzoeksvragen geformuleerd. Deze vragen vormen het uitgangspunt voor de onderzoeksaanpak en de verdere analyse van de bevindingen, en dragen bij aan een gestructureerde en doelgerichte uitvoering van het onderzoek.

Centrale vraagstelling

De volgende centrale vraag is geformuleerd:

In hoeverre houdt het Waterschap in het beleid en de uitvoeringspraktijk rekening met dierenwelzijn, en hoe doeltreffend, doelmatig en rechtmatig is dat beleid c.q. de uitvoering?

Deelvragen

Naast de centrale vraag zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

Beleidskader

1. Heeft het Waterschap beleidsdoelen op het gebied van dierenwelzijn geformuleerd?
2. In hoeverre is dit beleid in lijn met Europese, landelijke en provinciale regelgeving en kaders en (voorbeelden van) andere waterschappen; waar zitten eventuele afwijkingen, verbijzonderingen etc.?
3. Zijn er andere interne richtlijnen aangaande dierenwelzijn die niet formeel in beleid zijn vastgelegd, maar wel worden toegepast?

Uitvoering

4. Op welke wijze wordt dierenwelzijn meegenomen bij de werkzaamheden van het Waterschap in het fysieke domein (zoals bij waterbeheer, maaibeheer, beheer van gemalen, waterpeilbeheer, reconstructie, schonen van sloten, schadebestrijding et cetera)?
5. Welke protocollen of controlemogelijkheden, zoals checklists, heeft het Waterschap om af te wegen of dierenwelzijn-aspecten in het geding zijn of moeten worden meegenomen in projecten of ontwikkelingen in het fysiek domein (bijvoorbeeld bij watergangen, dijklichamen etc.)?

6. Hoe geeft het Waterschap sturing aan de ingehuurd bureaus en loonwerkers als het gaat om dierenwelzijn?
7. Hoe wordt door het Waterschap afgewogen welke en hoeveel middelen (financieel, tijd, menskracht) worden ingezet om het dierenwelzijn te borgen of te verbeteren binnen het fysieke domein?
8. Hoe vindt afweging en besluitvorming dienaangaande plaats?

Organisatie en middelen

9. In welke mate zijn er menskracht, middelen of processen ingericht door het Waterschap specifiek gericht op dierenwelzijn?
10. Hoe wordt er samengewerkt met externe partijen (bijvoorbeeld dierenbescherming, ecologen, muskusrattenvangers, jagers, vissers, gemeenten, provincie) in het kader van dierenwelzijn, welk doel/resultaat heeft dit?
11. Wordt er -en zo ja hoe- afgestemd met buurwaterschappen of de Unie van Waterschappen ten aanzien van het effect van maatregelen die doorwerken over de grenzen van het gebied van Aa en Maas heen?

Monitoring en evaluatie

12. Hoe wordt de effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn gemonitord?
13. Hoe worden ervaringen of signalen vanuit de samenleving meegenomen in de monitoring en evaluatie van de maatregelen rond dierenwelzijn?
14. Welke evaluatie-systematiek heeft het Waterschap waarmee wordt gekeken wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel?

Rechtmatigheid

15. Voldoet het beleid aan relevante wet- en regelgeving (denk aan de Habitatrichtlijn)?

Vergelijking andere waterschappen

16. Hoe verhoudt de voortgang van waterschap Aa en Maas zich tot die van omliggende waterschappen op het gebied van dierenwelzijnsbeleid?

Op basis van deze onderzoeksvragen is een normenkader opgesteld waaraan bevindingen tijdens het onderzoek zijn getoetst. Het normenkader is toegevoegd in bijlage I.

2.5 Onderzoekmethoden

Om de bovenstaande onderzoeksvragen te beantwoorden zijn verschillende onderzoeksmethoden gebruikt.

Bureauonderzoek

Tijdens het bureauonderzoek is een documentanalyse uitgevoerd van relevante beleidsstukken, strategische nota's en uitvoeringsrapportages. Dit vormt de inhoudelijke basis voor het onderzoek en stelde ons in staat om de ambities en keuzes van het waterschap van Aa en Maas goed te begrijpen en in context te plaatsen.

Interviews

Voor dit onderzoek zijn zowel individuele als groepsinterviews gevoerd met respondenten van die werkzaam zijn in verschillende functies bij waterschap Aa en Maas, maar ook met respondenten die werkzaam zijn bij organisaties die samenwerken met het waterschap. Wij zien de interviews in dit onderzoek als algemene informatiebron, geïnterviewden worden niet op naam in het rapport aangehaald, tenzij dit met de geïnterviewde is afgestemd.

De individuele gesprekken zijn gevoerd met:

- Beleidsmedewerkers van het waterschap Aa en Maas, werkzaam op thema's als ecologie, beheer en dierenwelzijn;
- De portefeuillehouder dierenwelzijn binnen het Waterschap;
- Leden van het algemeen bestuur van het waterschap Aa en Maas;
- Vertegenwoordigers van aangrenzende waterschappen.

De groepsgesprekken zijn gevoerd met:

- Uitvoerders binnen het Waterschap (zoals beheerders en operationele medewerkers);
- Vertegenwoordigers van dierenwelzijns- en/of natuurbeschermingsorganisaties;
- Vertegenwoordigers van maatschappelijke en/of bewonersorganisaties;
- Ondernemers en bedrijven die in de praktijk te maken hebben met het dierenwelzijnsbeleid van het Waterschap.

In totaal zijn er binnen het kader van dit onderzoek 22 personen geïnterviewd.

De bevindingen van dit onderzoek zijn gebaseerd op de vooraf geselecteerde documenten en de bovengenoemde interviews. Er heeft geen toets plaatsgevonden in de praktijk.

Drie thema's uitgelicht

Naast de bevindingen per onderzoeksvraag worden drie thema's specifiek uitgelicht waarin dierenwelzijn een rol speelt. De drie thema's zijn: het meanderende Maas project, Maaibeheer en dierenwelzijn, en de nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas*. De drie thema's zijn uitgelicht in losse kaders.

2.6 Organisatie Waterschap Aa en Maas

Waterschap Aa en Maas is een waterschap binnen de provincie Noord-Brabant. Het omvat het stroomgebied van de Aa en haar zijrivieren, en van het Noord-Brabantse deel van de Maas vanaf Waalwijk en het gebieden ten oosten daarvan. De oppervlakte van het beheergebied strekt zich daarmee uit tot een gebied van 161.000 hectare, verspreid over twintig gemeenten.

Het waterschap heeft als missie: *"Het ontwikkelen, beheren en in stand houden van gezonde, robuuste en veerkrachtige watersystemen, die ruimte bieden aan een duurzaam gebruik voor mens, dier en plant in het gebied, waarbij de veiligheid is gewaarborgd en met oog voor economische aspecten"*. (WBP p. 17). Daarbij heeft het drie hoofdtaken: veilig water, voldoende water en schoon water. Om deze doelen te halen, worden er drie programma's gehanteerd: Waterveiligheid, Klimaatbestendig en gezond watersysteem, en Schoon water/Afvalwaterketen.

Het bestuur van het waterschap bij Aa en Maas bestaat uit de dijkgraaf, dertig leden in het algemeen bestuur (AB) en vijf leden in het dagelijks bestuur (DB). Het Waterschap kent een monistisch bestuursstelsel, waarbij de leden van het dagelijks bestuur tevens lid zijn van het algemeen bestuur. De leden van het dagelijks bestuur bereidt de besluiten voor het algemeen bestuur voor. Binnen het dagelijks bestuur is een portefeuillehouder met onder andere de portefeuille dierenwelzijn aangewezen. Daarnaast zijn er ongeveer 580 medewerkers werkzaam bij het waterschap. De uitvoerende organisatie bestaat uit verschillende afdelingen en een directie.

De directie bestaat uit vier directeuren: de secretaris-directeur, Directeur Waterveiligheid en Projecten, Directeur Waterketen en Directeur Watersysteem. De secretaris-directeur staat aan het hoofd van de ambtelijke organisatie. De Directeur Waterveiligheid en Projecten is verantwoordelijk voor de dijken binnen het werkgebied en alle projecten. De Directeur Waterketen is verantwoordelijk voor afvalwater, waterkwaliteit, innovatie, duurzaamheid en de

zuiveringsregio's. De Directeur Watersysteem is verantwoordelijk voor beken en sloten in het werkgebied en staat aan het hoofd van de vier districten. Het thema dierenwelzijn is binnen het waterschap Aa en Maas niet specifiek belegd binnen een van deze districten.

2.7 Externe betrokken organisaties (selectie onderzoek)

Binnen het beheergebied van waterschap Aa en Maas zijn verschillende organisaties actief op het snijvlak van natuurbeheer en dierenwelzijn. In het kader van dit onderzoek is gekozen voor partijen die vanuit verschillende rollen relevant zijn voor de wijze waarop dierenwelzijn in beleid en uitvoering van het Waterschap een rol speelt: terreinbeheer, soort specifieke kennis, faunabeheer, agrarisch natuurbeheer en belangenbehartiging. Dit overzicht is niet bedoeld als volledige inventarisatie van alle organisaties die op dit terrein actief zijn. In deze paragraaf worden de organisaties die in het kader van dit onderzoek zijn geïnterviewd kort toegelicht.

Daarnaast zijn enkele relevante organisaties benaderd die uiteindelijk niet aan een interview hebben deelgenomen, namelijk de Brabantse Milieu Federatie, ZLTO (Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie), afdeling Gemert-Bakel, waterschap Limburg en de provincie Noord-Brabant.

Brabants Landschap

Brabants Landschap is een terrein beherende organisatie die zich richt op het behoud en de ontwikkeling van natuur, landschap en erfgoed in Noord-Brabant. De organisatie beheert een groot areaal natuurgebieden (ruim 19.000 hectare) en zet zich daarnaast in voor biodiversiteit buiten beschermde gebieden, in samenwerking met vrijwilligers, agrariërs en andere partners. Vanuit deze rol heeft Brabants Landschap direct te maken met de effecten van waterbeheer op ecosystemen en soorten.

Zoogdiervereniging

De Zoogdiervereniging is een landelijke kennisorganisatie die zich richt op onderzoek, monitoring en bescherming van inheemse zoogdieren. De organisatie adviseert over beleid en uitvoering, onder andere bij ruimtelijke ingrepen en beheermaatregelen. Daarmee is zij een relevante kennispartner voor waterschappen, bijvoorbeeld bij vraagstukken rond soorten als bever en das. In het verleden heeft de vereniging ook in opdracht van waterschap Aa en Maas onderzoek uitgevoerd, zoals een risicoanalyse naar bevers en dassen.

Fauna Beheer eenheid

De Faunabeheereenheid (FBE) is verantwoordelijk voor de uitvoering van het provinciale faunabeleid. De organisatie coördineert het beheer van in het wild levende dierpopulaties en stelt faunabeheerplannen op. Daarbij wordt een afweging gemaakt tussen dierenwelzijn, schadepreventie en maatschappelijke belangen, zoals landbouw en veiligheid. De FBE speelt daarmee een belangrijke rol in situaties waarin belangen rond dieren en mens elkaar raken.

Dassen werkgroep Brabant

De Dassenwerkgroep Brabant is een gespecialiseerde vrijwilligersorganisatie die zich richt op de bescherming van de das. De werkgroep verzamelt gegevens, verricht veldwerk en geeft voorlichting. Daarnaast levert zij praktische ondersteuning en advies bij situaties waarin dassen en menselijke ingrepen, zoals infrastructuur of waterbeheer, elkaar beïnvloeden. Op de achtergrond werken zij intensief samen met de landelijke stichting Das en Boom.

ANV De Peel

Agrarische natuurvereniging 's-Peels Landschap richt zich op het versterken van biodiversiteit in agrarisch gebied. De vereniging brengt agrariërs en burgers samen en stimuleert natuur-inclusieve landbouwpraktijken. Daarmee vormt zij een verbindende partij tussen landbouw en natuur, waarbij ook dierenwelzijn een rol speelt in het beheer van het buitengebied.

3. Bevindingen

Dit hoofdstuk beantwoordt de onderzoeksvragen aan de hand van een analyse. We volgen hierbij de indeling van het normenkader dat is opgenomen in bijlage I. Dit hoofdstuk is een neutrale uiteenzetting van bevindingen uit de documentenanalyse en de gevoerde interviews om de verschillende perspectieven van de documenten en respondenten toe te lichten.

3.1 Blok 1: Beleidskader

	Onderzoeksvraag
1	Heeft het Waterschap beleidsdoelen op het gebied van dierenwelzijn geformuleerd?

In het Bestuursakkoord 2023-2207 'Zonder bodem en water geen later' is opgenomen over dierenwelzijn: *"Wij onderzoeken hoe wij binnen het werk van het Waterschap nog beter oog kunnen hebben voor het dierenwelzijn. Dat gaat niet ten koste van het uitvoeren van onze taak zoals het bieden van bescherming tegen overstromingen"*. Daarnaast: *"Wij schenken extra aandacht aan het voorkomen en oplossen van problemen met graverij (bijvoorbeeld door dassen en bevers). Bijvoorbeeld door het aanbrengen van preventieve maatregelen zoals gaas, het aanbieden van locaties waar graverij minder kwaad kan en innovatieve oplossingen met respect voor dierenwelzijn"*.

Waterschap Aa en Maas heeft als missie, zoals beschreven in het Waterbeheerplan (WBP) 2022-2027: *"Het ontwikkelen, beheren en in stand houden van gezonde, robuuste en veerkrachtige watersystemen, die ruimte bieden aan een duurzaam gebruik voor mens, dier en plant in het gebied, waarbij de veiligheid is gewaarborgd en met oog voor economische aspecten"* (p. 4). Hoewel dierenwelzijn in het WBP niet apart is opgenomen, worden wel maatregelen beschreven die de biodiversiteit, ecologische kwaliteit van het water en habitatbescherming moeten versterken en die dus kunnen bijdragen aan dierenwelzijn. Ook in andere beleidsdocumenten zijn geen expliciete beleidsdoelen rondom dierenwelzijn geformuleerd. Wel heeft het Waterschap een nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas*, waarin staat beschreven hoe het Waterschap rekening houdt met dierenwelzijn bij de uitvoering van haar kerntaken. In dit document ligt de focus op het herstel en behoud van ecosystemen en biodiversiteit en hoe het Waterschap omgaat met dierenwelzijn bij schade door gravers (Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas, 2025). Dit document is niet door het DB of AB vastgesteld.

Ook tijdens de interviews bevestigen meerdere respondenten binnen het Waterschap dat dierenwelzijn geen expliciet en zelfstandig beleidsdoel is binnen het huidige beleidskader. Beleidsmedewerkers en ecologen benadrukken dat het onderwerp vooral verweven is met andere domeinen zoals ecologie en biodiversiteit: *“Dierenwelzijn zit eigenlijk overal in ons werk verweven. Het is niet één apart thema dat je los kunt zien van de rest”* (Interview beleidsmedewerkers Aa en Maas, 2 februari 2026). Deze verwevenheid betekent dat maatregelen die bijdragen aan bijvoorbeeld waterkwaliteit of natuurvriendelijke oevers indirect ook bijdragen aan dierenwelzijn, zonder dat dit als zodanig expliciet wordt benoemd. Dierenwelzijn fungeert daarmee eerder als randvoorwaarde dan als afzonderlijk beleidsdoel.

Ook vanuit bestuurlijk perspectief wordt bevestigd dat dierenwelzijn vooral impliciet onderdeel is van beleid. *“Dierenwelzijn [is] vaak impliciet onderdeel van bredere thema's zoals natuur, milieu en ecologie”* geven leden van het algemeen bestuur aan. Het onderwerp is volgens hen historisch gezien geen prominent thema en krijgt pas recent meer aandacht, mede door politieke agendering (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026). Daarnaast wijzen zij erop dat er wel een document over dierenwelzijn is opgesteld, namelijk de *Nota Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* bij waterschap Aa en Maas, maar dat dit niet is vastgesteld door het algemeen bestuur. Hierdoor ontbreekt een duidelijke bestuurlijke basis voor expliciete beleidsdoelen (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026).

Een lid van het algemeen bestuur geeft aan dat dierenwelzijn binnen het bestuur wel degelijk als een zelfstandig thema wordt beschouwd wanneer het expliciet wordt besproken, maar dat het in formele zin geen afzonderlijk beleidsdoel is. Volgens deze respondent wordt het onderwerp structureel meegenomen in bredere beleidsstukken en afwegingen: *“Het is geen expliciet doel, het wordt gewoon meegenomen in alle stukken. Het is een normaal onderdeel van hoe we werken.”* (interview lid AB waterschap Aa en Maas, 5 maart 2026). Zoals een ecooloog van het Waterschap aangeeft: *“Ondanks het niet leidend zijn vanuit onze taakstelling als waterbeheerder besteden we alsnog veel aandacht aan dierenwelzijn. Die inspanning vertaalt zich via gehanteerde protocollen, werkinstructies en werkprocessen in aangepast maaibeheer, in beeld brengen van soorten en individuen bij projecten, toewijzing van specifieke functies (ecologen, exotenspecialist en beverspecialisten) en rollen (ecologische toets)”* (ambtelijk wederhoor, 17 juni 2026).

De portefeuillehouder Dierenwelzijn bevestigt dit beeld en geeft aan dat het huidige beleid zich nog in een ontwikkelfase bevindt. De bestaande nota wordt door hem gekarakteriseerd als een eerste stap waarin vooral bestaande praktijken zijn vastgelegd: *“Voor nu hebben we eigenlijk op*

papier gezet wat we al doen” (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026). Hij geeft daarbij aan dat het ontbreken van expliciete beleidsdoelen deels een bewuste keuze is. Volgens hem is dierenwelzijn een complex en normatief thema dat zich lastig laat vangen in uniforme doelstellingen: *“Dierenwelzijn is breder dan ecologie [...] en kan niet eenvoudig als één beleidsdoel worden vastgelegd”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026). Ook benadrukt hij het belang van maatwerk en waarschuwt hij voor te sterke standaardisering omdat je in het veld continu uitzonderingen tegenkomt: *“One size fits all werkt niet in de praktijk”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026). Ook externe partijen herkennen dit beeld en wijzen erop dat dierenwelzijn in de praktijk wel wordt meegenomen, maar meestal niet leidend is in besluitvorming, zeker wanneer andere belangen zoals waterveiligheid zwaarder wegen (Interview maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties, 23 februari 2026).

Tegelijkertijd blijkt uit meerdere interviews dat er wel degelijk een groeiende bestuurlijke en organisatorische aandacht is voor het onderwerp. Zo is dierenwelzijn expliciet benoemd als speerpunt en is er een portefeuillehouder aangesteld die signalen van binnen en buiten de organisatie ophaalt en vertaalt naar beleid en organisatie (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026). Desondanks wijzen verschillende respondenten op het risico dat het ontbreken van expliciete beleidsdoelen leidt tot vrijblijvendheid. Bestuursleden geven aan dat zonder duidelijke kaders de toepassing afhankelijk kan blijven van individuele medewerkers: *“Het hangt nu soms af van hoe betrokken of enthousiast iemand is”* (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026). Ook externe partijen herkennen dit beeld. Zo geeft een vertegenwoordiger van een natuurorganisatie aan dat dierenwelzijn wel wordt meegenomen, maar meestal niet leidend is in besluitvorming: *“Waterveiligheid weegt vaak zwaarder dan biodiversiteit of dierenwelzijn”* (Interview Brabants Landschap, 23 februari 2026).

	Onderzoeksvraag
2	In hoeverre is dit beleid in lijn met Europese, landelijke en provinciale regelgeving en kaders en (voorbeelden van) andere waterschappen; waar zitten eventuele afwijkingen, verbijzonderingen etc.?

Op basis van interviews en documentenanalyse blijkt dat het dierenwelzijnsbeleid van waterschap Aa en Maas in lijn is met provinciale, landelijke en Europese regelgevingen. Op provinciaal niveau blijkt uit het Jaarverslag 2024 en het Waterbeheerplan 2022-2027 dat Aa en Maas onderdeel is van de Stimuleringsregeling Landschap. Dit is een regeling van de provincie

Noord-Brabant en Brabantse gemeenten en waterschappen. Binnen deze regeling worden particuliere grondbezitters gestimuleerd om maatregelen te nemen op het gebied van biodiversiteit, waterkwaliteit en het klimaat (Jaarverslag Aa en Maas 2024). In het Waterbeheerplan 2022-2027 is aangegeven dat Aa en Maas deze regeling wil voortzetten, mede om het bewustzijn over de Kaderrichtlijn Water te vergroten (Waterbeheerplan 2022-2027). Tevens bestaat dit beleid naast het Natuurbeheerplan Noord-Brabant. Dit plan heeft als doel onder meer het beschermen van planten en dieren. Ook is het Natuurbeheerplan *"een beleidskader om het Europese, Rijks- en Provinciale natuur- en landschapsbeleid te realiseren"* (Natuurbeheerplan Noord-Brabant 2025, p. 3). De waterdoelen van dit plan zijn in overleg met waterschap Aa en Maas vastgesteld. Dit gaat onder meer over de waterkwaliteit, maar ook biodiversiteit en ecologie. Ook is er een provinciaal beverprotocol, waarin wordt beschreven hoe om te gaan met bevers.

Daarnaast zijn de werkzaamheden van het Waterschap in lijn met landelijke wetgeving, als vastgelegd in de Omgevingswet. In deze wet zijn regels opgenomen over hoe te handelen bij mens-dierconflicten, om te voorkomen dat dieren onnodig lijden. Ook is er een zorgplicht in de wet opgenomen, om ervoor te zorgen dat iedereen voldoende zorg draagt voor de fysieke leefomgeving, om nadelige gevolgen voor dieren zo veel mogelijk te beperken. Ten tweede wordt bij de bestrijding van muskus- en beverratten gewerkt volgens landelijke protocollen: *"Muskus- en beverratten worden actief bestreden door de muskusrattenbestrijdingsorganisatie die in Brabant is ondergebracht bij waterschap Brabantse Delta. Daarbij wordt gewerkt volgens landelijk voorgeschreven richtlijnen en protocollen, die zijn gericht op het minimaliseren van ongewenste bijvangst en het minimaliseren van individueel dierlijk leed."* (Dierenwelzijn Aa en Maas 2025, p. 9). Ook moet Aa en Maas bij bestrijdingsplannen rekening houden met juridisch beschermde dieren- en plantensoorten die vallen in de categorieën 'Habitatrichtlijnsoorten' en 'Andere soorten' (Gedragscode Soortenbescherming voor de Unie van Waterschappen 2025).

Daarnaast is waterschap Aa en Maas partner in het Deltaplan biodiversiteitsherstel om de biodiversiteit te vergroten. Dit wordt gedaan onder meer door maatregelen te nemen voor de waterkwaliteit. Bovendien is het beschermen en versterken van biodiversiteit expliciet opgenomen in de Nationale Omgevingsvisie. In het Nationaal Water Programma 2022-2027 wordt beschreven hoe dit in water- en bodemsystemen gerealiseerd moet worden. Rijkswaterstaat werkt hiervoor samen met de waterschappen (Nationaal Water Programma 2022-2027).

Op Europees niveau moet Aa en Maas voldoen aan doelstellingen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), gericht op het creëren van een goede leefomgeving voor planten en dieren in en om het water (Waterbeheerplan 2022-2027). Waterschap Aa en Maas dreigt echter niet aan deze doelen te voldoen. De Rekenkamer van Aa en Maas heeft dit geattendeerd in 2023 in een brief gericht aan het Algemeen Bestuur (Brief Rekenkamercommissie Aa en Maas realisatie natuurdoelen, 2023). Daarnaast onderzoekt Aa en Maas of diersoorten en habitatten in gezonde en duurzame staat verkeren volgens de Europese Habitatrichtlijn: *“Ecosysteemherstel is daarnaast ook vaak gericht op het verbeteren van de gunstige staat van instandhouding van diersoorten, dus populatiegericht. De gunstige staat van instandhouding is een term uit de Europese Habitatrichtlijn die aangeeft dat een soort of habitat in een gezonde en duurzame toestand verkeert. Daarvoor is van belang om er niet alleen voor te zorgen dat soorten en habitats overleven, maar ook dat ze floreren in hun natuurlijke omgeving.”* (Dierenwelzijn Aa en Maas, 2025, p. 8). Bij Aa en Maas wordt bij inrichtingsprojecten daarom voorafgaand aan de werkzaamheden een onderzoek uitgevoerd om te inventariseren wat mogelijke effecten van maatregelen op dieren kunnen zijn. Dit kan variëren van een Quick scan Flora en Fauna tot een Milieueffectrapportage (Dierenwelzijn Aa en Maas 2025).

De lidstaten van de EU hebben gezamenlijk specifieke wetten vastgesteld voor het in stand houden van bepaalde planten- en diersoorten en natuurlijke habitats van internationale betekenis via de Vogel- en Habitatrichtlijn (VR/HR) en Natura 2000, voor de instandhouding van gezonde watersystemen (Kaderrichtlijn water) en voor een schoon milieu (Nitratrichtlijn) (Natuurbeheerplan Noord-Brabant 2025). Als laatste moeten lidstaten van de EU maatregelen nemen volgens artikel 13 van de Kaderrichtlijn Afvalstoffen om ervoor te zorgen dat *“het afvalstoffenbeheer geen gevaar oplevert voor de gezondheid van de mens en geen nadelige gevolgen heeft voor het milieu, met name zonder risico voor water, lucht, bodem, fauna en flora.”* (Stroomgebiedbeheerplannen Rijn, Maas, Schelde en Eems 2022-2027, p. 68). Aa en Maas zet zich hiervoor in door onder andere een Afvalwaterstrategie op te stellen. Hierin staan doelstellingen beschreven om de kwaliteit van het effluent te verbeteren en om grondstoffen uit afvalwater te winnen (Waterbeheerplan 2022-2027).

Uit het grootste deel van deze regelgevingen blijkt dat dierenwelzijn impliciet wordt meegenomen. Maatregelen op het gebied van biodiversiteit en waterkwaliteit kunnen indirect een positieve invloed hebben op dierenwelzijn, maar in het merendeel van deze provinciale, landelijke en Europese wetgeving is dierenwelzijn nog niet expliciet opgenomen. Dichter in de buurt komen de landelijke protocollen voor de bestrijding van muskus- en beverratten, die

expliciet doelen op het minimaliseren van individueel, dierlijk lijden. Aan de andere kant is hier minder focus op het welzijn van muskus- en beverratten als populatie. Daarnaast kunnen maatregelen rondom ecosysteemherstel positief bijdragen aan dierenwelzijn, waarbij het doel is dat soorten niet alleen overleven, maar ook floreren. Hoe dat er concreet uit ziet, wordt verder niet vermeld in de documenten van het Waterschap, maar het kan wel een indicatie zijn voor dierenwelzijn.

Dierenwelzijn wordt door het Waterschap sterk benaderd vanuit bestaande wettelijke kaders, met name de zorgplicht uit de Omgevingswet. Deze zorgplicht vormt een belangrijk uitgangspunt voor handelen in de praktijk. De dassendeskundige licht dit als volgt toe: *“In de Wet Natuurbescherming¹ heb je artikel 1.11, de zorgplicht. Als je handelingen verricht waarvan je weet dat je daarmee in het wild levende dieren schaadt, dan moet je dat laten. En als het niet anders kan, moet je maatregelen nemen”* (Interview Dassendeskundige, 2 februari 2026). Ook uit de interviews met uitvoerders en beleidsmakers blijkt dat het Waterschap in de dagelijkse praktijk werkt volgens bestaande juridische kaders, zoals de Gedragscode Soortenbescherming en provinciale richtlijnen. Deze kaders sturen het handelen bij ingrepen in leefgebieden van beschermde soorten. Zo geven uitvoerders expliciet aan dat zij werken met voorgeschreven escalatiestappen bij ingrepen rond soorten zoals bevers en dassen: *“Wij volgen de escalatieladder zoals de provincie die voorschrijft. Pas als alle stappen zijn doorlopen mag je zwaardere maatregelen nemen”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Deze werkwijze sluit aan bij nationale en provinciale regelgeving waarin wordt vereist dat eerst minder ingrijpende maatregelen worden overwogen voordat zwaardere interventies plaatsvinden. Daarmee is de uitvoeringspraktijk conform wettelijke kaders.

Ook externe partijen bevestigen dat het Waterschap binnen deze kaders opereert. De Zoogdierverseniging geeft aan dat de omgang met soorten als de bever mede wordt bepaald door Europese regelgeving: *“De bever is een strikt beschermde soort [...] en mag niet zomaar worden gedood”* (Interview Zoogdierverseniging, 16 maart 2026). Volgens deze respondent wordt in de praktijk gewerkt met protocollen en escalatieladders waarin eerst wordt gezocht naar alternatieven voor ingrijpen. Dit sluit aan bij de uitgangspunten van de Habitatrichtlijn en nationale wetgeving: *“Beschermen waar het kan, maar ingrijpen als het echt moet”* (Interview Zoogdierverseniging, 16 maart 2026).

¹ De Wet Natuurbescherming is sinds 1 januari 2024 opgenomen in de Omgevingswet.

Hoewel de uitvoering dus in lijn is met externe kaders, is de beleidsmatige verankering binnen Aa en Maas minder expliciet. De portefeuillehouder geeft aan dat dierenwelzijn nog een relatief nieuw thema is binnen het Waterschap en dat verdere formalisering nog gaande is: *“Pas sinds de laatste bestuursperiode is het nadrukkelijk op de agenda gekomen”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026). Hierdoor ontbreekt nog een duidelijke vertaling van externe regelgeving naar expliciete, interne beleidsdoelen of toetsingskaders.

Tot slot blijkt uit de interviews dat de praktische invulling binnen Aa en Maas sterk wordt gekenmerkt door pragmatisme en maatwerk. De portefeuillehouder benadrukt dat uniforme toepassing van regels niet altijd wenselijk is (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026). Deze benadering sluit enerzijds aan bij de flexibiliteit die binnen wettelijke kaders mogelijk is, maar kan anderzijds leiden tot verschillen in toepassing en minder eenduidige borging.

Onderzoeksvraag	
3	Zijn er andere interne richtlijnen aangaande dierenwelzijn die niet formeel in beleid zijn vastgelegd, maar wel worden toegepast?

Waterschap Aa en Maas geeft aan bij dierenwelzijn naast wettelijk beschermde diersoorten, ook rekening te houden met *“zeldzame en in aantal afnemende soorten binnen het beheergebied van Aa en Maas”* (Dierenwelzijn Aa en Maas, p. 9). In de Stroomgebiedbeheerplannen Rijn, Maas, Schelde en Eems 2022-2027 is opgenomen dat er *“volop initiatieven [zijn] om de inrichting van kunstmatige wateren te verbeteren, omdat dit vaak mooiere wateren oplevert”* en dat *“biodiversiteit in het algemeen ook aandacht krijgt buiten Natura 2000-gebieden”* (p. 65).

Binnen de uitvoeringspraktijk wordt gewerkt met diverse protocollen en werkwijzen die richting geven aan het omgaan met dieren. Deze zijn echter niet expliciet benoemd als dierenwelzijnsmaatregelen. Uitvoerders geven aan dat het Waterschap gebruikmaakt van bestaande kaders zoals de Gedragscode Soortenbescherming en interne protocollen voor specifieke situaties: *“Bij het Waterschap zijn verschillende protocollen van toepassing [...] deels intern ontwikkeld en deels gebaseerd op landelijke kaders”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Deze protocollen bevatten concrete handelingsperspectieven, bijvoorbeeld voor het omgaan met beschermde soorten, het melden van situaties en het betrekken van ecologen. Een voorbeeld hiervan is de escalatieladder voor soorten zoals bevers en dassen. Deze ladder

beschrijft een stapsgewijze aanpak van lichte naar zwaardere maatregelen en wordt in de praktijk actief toegepast. Uit het interview met de uitvoerders van Aa en Maas komt naar voren dat zwaardere maatregelen alleen getroffen mogen worden als eerdere stappen zijn doorlopen (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Hoe, wanneer en door wie de keuze en toepassing van deze protocollen plaatsvindt, is echter niet vastgelegd in beleid.

Naast de protocollen spelen informele werkwijzen en professionele normen van medewerkers een belangrijke rol. Uitvoerders geven aan dat veel afwegingen plaatsvinden op basis van ervaring, kennis en overleg: *“Uren maken in het veld, kijken en anticiperen, dat is de praktijk”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Ook vanuit bestuurlijk perspectief wordt bevestigd dat informele kennisuitwisseling een belangrijke rol speelt in het functioneren van het Waterschap. Een lid van het algemeen bestuur geeft aan dat veel kennis over de praktijk niet via formele documenten loopt, maar via informele contacten en uitwisseling tussen medewerkers: *“Als je een bakkie koffie doet met collega’s leer je soms tien keer zoveel als in een vergadering.”* (interview lid AB Waterschap Aa en Maas, 5 maart 2026). Hieruit blijkt dat dierenwelzijn niet alleen via formele regels wordt geborgd, maar ook via impliciete kennis en vakmanschap in de uitvoering.

In de huidige nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* staat beschreven wat er al gebeurt op het gebied van dierenwelzijn. Dit impliceert dat er al langere tijd sprake is van informele richtlijnen en werkwijzen die nu pas gedeeltelijk worden geformaliseerd.

Verder blijkt uit interviews dat overlegstructuren een belangrijke rol spelen als informele sturingsmechanismen. Bij situaties waarin dieren een rol spelen, wordt vaak eerst afgestemd met ecologen en andere deskundigen zoals projectleiders (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Deze overlegmomenten fungeren als een soort informele toetsing, waarbij dierenwelzijn wordt meegewogen zonder dat dit via een formeel instrument gebeurt.

Tegelijkertijd wijzen meerdere respondenten erop dat het ontbreken van formele vastlegging ook risico’s met zich meebrengt. Doordat richtlijnen impliciet blijven, kan de toepassing verschillen tussen medewerkers en situaties, waarbij gekeken wordt naar wat er precies aan de hand is (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Dit kan leiden tot variatie in uitvoering en afhankelijkheid van individuele interpretatie.

Op bestuurlijk niveau wordt in de interviews gewezen op de noodzaak om dierenwelzijn explicieter te verankeren in beleid en uitvoering. Leden van het algemeen bestuur zien kansen in het ontwikkelen van duidelijkere kaders, betere monitoring en een sterker normatief fundament, bijvoorbeeld via een visiedocument of ethische code. Zonder dergelijke borging bestaat het risico dat dierenwelzijn afhankelijk blijft van individuele inzet en politieke prioriteit. Dit staat tegenover de mening van de portefeuillehouder, die dierenwelzijn niet wil laten uitgroeien tot een losstaand onderwerp, maar juist volledig geïntegreerd wil maken in het dagelijks handelen van de organisatie: *“Het moet bijna net zo vanzelfsprekend zijn als ademen” aldus de portefeuillehouder*. De echte borging zit volgens hem niet in beleidsdocumenten, maar in gedrag en keuzes in de praktijk. Volgens beleidsmedewerkers ligt de toekomst van dierenwelzijn niet zozeer in nieuw beleid maar in de doorwerking van beleid naar de praktijk. Zij zien de grootste winst in betere naleving van bestaande regels en protocollen. Tegelijkertijd wordt door de portefeuillehouder en het AB genoemd dat praktijkervaringen en niet beleid, leidend zijn in de uitvoering en in verdere beleidsontwikkeling. Dit illustreert een verschil in mening tussen institutionele borging en informele praktijksturing: juist doordat dierenwelzijn vooral afhankelijk blijft van houding, ervaring en bestuurlijke prioriteit, blijft onduidelijk hoe consistent en toekomstbestendig het onderwerp binnen de organisatie is verankerd.

Uitgelicht: Nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas*

Binnen waterschap Aa en Maas vormt de nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas (2025)* het belangrijkste document waarin het thema dierenwelzijn expliciet wordt benoemd en toegelicht. Opvallend is dat dit document geen formeel vastgesteld beleidsstuk is, maar een nota waarin wordt beschreven hoe het Waterschap in de praktijk omgaat met dierenwelzijn. Dit document is bedoeld als informerende notitie over de stand van zaken rondom dierenwelzijn. Het beoogt geen sturend en borgen beleidsdocument te zijn.

Wat is de nota en wat bevat deze?

De nota beschrijft hoe dierenwelzijn zich verhoudt tot de kerntaken van het Waterschap, zoals waterveiligheid, waterkwaliteit en waterbeheer. Daarbij wordt expliciet erkend dat werkzaamheden van het Waterschap zoals maaien, baggeren en peilbeheer zowel positieve als negatieve effecten kunnen hebben op dieren.

De inhoud van de nota richt zich op de relatie tussen ecologie, biodiversiteit en dierenwelzijn. In de praktijk ligt de nadruk op het verbeteren van ecosystemen en populaties, bijvoorbeeld via maatregelen

zoals vispassages, natuurvriendelijke oevers en ecologisch beheer. Tegelijkertijd wordt in de nota de vraag gesteld hoe om te gaan met individuele dieren en situaties waarin belangen botsen, zoals bij waterveiligheid of schade door gravende dieren. De nota beschrijft daarnaast bestaande werkwijzen, zoals het gebruik van protocollen, het toepassen van preventieve maatregelen en het werken met escalatiemodellen (bijvoorbeeld bij bevers en dassen). Hiermee fungeert het document in belangrijke mate als een overzicht van bestaande praktijk en handelingsperspectieven.

De nota in de praktijk

Uit interviews blijkt dat de nota vooral wordt gezien als een weergave van de huidige praktijk. Respondenten geven aan dat het document “*beschrijft wat we al doen*” en dat dierenwelzijn in de uitvoering al langere tijd wordt meegenomen via ecologische afwegingen, protocollen en professionele inschattingen in het veld. De dagelijkse praktijk wordt gekenmerkt door maatwerk en contextafhankelijke afwegingen, waarbij uitvoerders, ecologen en projectleiders gezamenlijk bepalen hoe met dieren wordt omgegaan. Instrumenten zoals gedragscodes, werkprotocollen en de escalatieladder geven hierbij richting, maar bieden geen volledig gestandaardiseerd kader specifiek voor dierenwelzijn. Daarnaast speelt individuele inhoudelijke kennis een belangrijke rol. Veel afwegingen worden gemaakt op basis van ervaring, veldkennis en overleg, waarbij dierenwelzijn impliciet wordt meegenomen. De nota sluit hierbij aan, maar lijkt deze werkwijze vooral te beschrijven en niet fundamenteel te veranderen.

Spanningsveld: impliciet versus expliciet

De nota maakt zichtbaar dat dierenwelzijn binnen het Waterschap sterk verweven is met andere thema's, zoals ecologie, biodiversiteit en waterbeheer. Tegelijkertijd blijft het onderwerp daarmee grotendeels impliciet. Dit leidt tot een spanningsveld. Enerzijds is er in de praktijk duidelijk aandacht voor dierenwelzijn en worden concrete maatregelen genomen om schade te beperken. Anderzijds ontbreekt een expliciet normatief kader waarin wordt vastgelegd wanneer dierenwelzijn zwaarder of minder zwaar moet wegen ten opzichte van andere belangen, zoals waterveiligheid. In de nota wordt dit spanningsveld ook zelf benoemd, bijvoorbeeld in situaties waarin negatieve effecten op dieren niet volledig te voorkomen zijn of waarin ingrijpen noodzakelijk is. De uiteindelijke afweging blijft in deze gevallen grotendeels afhankelijk van de context en de betrokken medewerkers.

Sturing en borging van dierenwelzijn

De nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* vervult op dit moment vooral een beschrijvende en agenderende functie. Het document brengt bestaande praktijken, dilemma's en werkwijzen samen en maakt het onderwerp zichtbaarder binnen de organisatie. Tegelijkertijd is de sturende en borgende

werking beperkt. Omdat de nota geen formele beleidsstatus heeft en geen concrete doelstellingen, indicatoren of toetsingskaders bevat, biedt deze weinig houvast voor systematische sturing, monitoring en evaluatie. De toepassing blijft daarmee afhankelijk van bestaande processen, individuele interpretatie en praktijkervaring. Daarbij wordt ook bewust ruimte gelaten voor maatwerk in de uitvoering. Zoals de portefeuillehouder aangeeft: *“One size fits all werkt niet in de praktijk.”* Hierdoor ontstaat echter het risico dat de aandacht voor dierenwelzijn ongelijk verdeeld is binnen de organisatie en dat keuzes niet altijd eenduidig of transparant worden gemaakt. Ook maakt het ontbreken van expliciete kaders het lastig om de effectiviteit van maatregelen structureel te beoordelen of om verantwoording af te leggen over bereikte resultaten.

Van praktijk naar beleid?

De nota vormt een belangrijke eerste stap in de ontwikkeling van het thema binnen het Waterschap Aa en Maas, maar is tegelijkertijd ook een illustratie van de huidige fase: een praktijk die vooroploopt op de beleidsmatige verankering. In de nota ligt de focus voornamelijk op inrichting, onderhoud en beheer in relatie tot zoogdieren. Er is nog geen aandacht voor het actief creëren van dierenwelzijn voor andere dieren waaronder vissen, reptielen, amfibieën, insecten en andere bodemorganismen. De centrale vraag die deze case oproept is tweedelig: of, en in hoeverre, is verdere formalisering nodig om dierenwelzijn niet alleen in de praktijk, maar ook in beleid en sturing structureel te borgen? En is een bredere focus dan het dierenwelzijn van zoogdieren hier op zijn plek?

3.2 Blok 2: Uitvoering

	Onderzoeksvraag
4	Op welke wijze wordt dierenwelzijn meegenomen bij de werkzaamheden van het Waterschap in het fysieke domein (zoals bij waterbeheer, maaibeheer, beheer van gemalen, waterpeilbeheer, reconstructie, schonen van sloten, schadebestrijding et cetera)?

Uit de documentanalyse blijkt dat dierenwelzijn in de werkzaamheden van het Waterschap in het fysieke domein niet als afzonderlijk doel wordt gepositioneerd, maar wel structureel wordt meegenomen via maatregelen gericht op ecologie, biodiversiteit en waterkwaliteit. In het Waterbeheerplan 2022–2027 staat centraal dat wordt gewerkt aan een ecologisch goed functionerend watersysteem, onder meer via beekherstel, natuurvriendelijke oevers en vispassages (WBP Aa en Maas, 2022–2027). Deze maatregelen zijn primair gericht op ecologische doelen, maar dragen indirect bij aan de leefomstandigheden van dieren.

Ook in bredere beleidskaders, zoals het Nationaal Water Programma en de stroomgebiedbeheerplannen, komt naar voren dat de inrichting en het beheer van watergangen sterk bepalend zijn voor het functioneren van leefgebieden van soorten. Zo wordt ingezet op natuurvriendelijke oevers, herstel van habitats en het verbeteren van waterkwaliteit, waarmee paai- en opgroeigebieden voor vissen en leefgebieden voor macrofauna worden versterkt (Nationaal Water Programma 2022–2027; Stroomgebiedbeheerplannen 2022–2027).

De wijze waarop dierenwelzijn concreet wordt meegenomen, komt vooral tot uiting in de uitvoering van beheer- en onderhoudswerkzaamheden. Uit de Gedragscode Soortenbescherming blijkt dat voorafgaand aan werkzaamheden onderzoek wordt gedaan naar de aanwezigheid van beschermde soorten en dat ecologisch deskundigen worden betrokken om schade te voorkomen (Gedragscode Soortenbescherming, Unie van Waterschappen). Daarnaast bevat de Gedragscode concrete voorschriften voor beheer en onderhoud, evenals richtlijnen voor het omgaan met soorten zoals muskus- en beverratten.

Specifiek binnen waterschap Aa en Maas wordt dit verder geconcretiseerd in uitvoeringspraktijken. Zo blijkt uit de nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* dat werkzaamheden zoals maaien, baggeren en peilbeheer negatieve effecten kunnen hebben op dieren, maar dat deze effecten worden beperkt door maatregelen zoals het afstemmen van maaien op het broedseizoen, het controleren op nesten en het terugzetten van vissen die bij werkzaamheden op de kant terechtkomen (Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas, 2025). Ook wordt gewerkt met soort-specifieke benaderingen voor bijvoorbeeld bevers en dassen.

Daarnaast blijkt uit jaarverslagen en uitvoeringsprogramma's dat bij reguliere werkzaamheden, zoals het schonen van watergangen, expliciet rekening wordt gehouden met ecologische effecten, zoals verstoring van broedvogels en andere fauna (Jaarverslag 2024 Aa en Maas). Ook toezicht op milieubelastende activiteiten draagt indirect bij aan dierenwelzijn via de bescherming van waterkwaliteit en leefomgeving.

De interviews verdiepen dit beeld. Respondenten geven aan dat dierenwelzijn met name een rol speelt bij werkzaamheden waarbij direct wordt ingegrepen in leefgebieden van dieren, zoals maaibeheer, onderhoud van watergangen en dijkbeheer. In de praktijk worden hierbij concrete maatregelen toegepast, zoals gefaseerd maaien: *“Daar waar het kan maaien we nog maar driekwart van de bodem of één talud”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Dit biedt dieren de mogelijkheid om te schuilen en te overleven tijdens werkzaamheden.

Ook bij schade door gravende dieren, zoals bevers en dassen, wordt gezocht naar oplossingen waarin dierenwelzijn wordt meegenomen. Uitvoerders geven aan dat eerst wordt gekeken naar minder ingrijpende maatregelen: *“Je probeert altijd eerst te kijken of er een oplossing is waarbij het dier kan blijven zitten”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Dit sluit aan bij de in documenten beschreven stapsgewijze benadering.

Binnen projecten, zoals dijkversterkingen, wordt dierenwelzijn eveneens meegenomen, onder meer door onderzoek naar gedrag van soorten en het toepassen van innovatieve maatregelen zoals hoogwatervluchtplaatsen. Een voorbeeld hiervan is het Meanderende Maas project (zie kader) (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026; Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026).

Tegelijkertijd blijkt zowel uit documenten als interviews dat dierenwelzijn zelden een zelfstandig leidend criterium is. In de praktijk wordt het afgewogen in samenhang met andere belangen, zoals waterveiligheid, waterafvoer en landbouw. Zoals een respondent aangeeft: *“Je moet altijd kijken wat er op een watersysteem zit: industrie, landbouw of natuur”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Wanneer belangen botsen, heeft waterveiligheid prioriteit: *“Het moet niet zo zijn dat je een onveilige dijk toestaat omwille van het andere”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026).

De uitvoering wordt daarmee gekenmerkt door maatwerk en professionele afwegingen in het veld. Medewerkers geven in interviews aan dat situaties sterk kunnen verschillen en dat keuzes vaak contextafhankelijk zijn: *“Het beleid geeft wel richting, maar uiteindelijk sta je buiten en moet je kijken wat er echt aan de hand is”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026).

Ook maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties geven aan in interviews dat deze informele richtlijnen vooral zichtbaar worden in concrete praktijksituaties, bijvoorbeeld bij werkzaamheden aan watergangen, dijken of natuurontwikkeling. In dergelijke situaties wordt in overleg met ecologen en andere betrokkenen gekeken hoe schade aan dieren zoveel mogelijk kan worden voorkomen (Interview maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties, 23 februari 2026).

Uitgelicht: het Meanderende Maas project

Het project Meanderende Maas heeft als doel de dijk van Ravenstein tot Lith te versterken, de rivier meer ruimte te geven en het gebied mooier en economisch sterker te maken. Op de website wordt het doel als volgt beschreven: *“een sterkere dijk en een prachtig gebied met ruimte voor mens, rivier en natuur. Veilig en mooi.”* (Webpagina Meanderende Maas). In het Activiteitenplan Wet natuurbescherming wordt beschreven dat dijkversterking, rivierverruiming en natuurontwikkeling niet losgekoppeld van elkaar kunnen worden.

Op de website van Aa en Maas en het project Meanderende Maas wordt duidelijk dat dierenwelzijn wel een rol speelt binnen het project, ook al wordt dit niet expliciet benoemd. Zo is er veel oog voor natuur en biodiversiteit. De ontwikkeling van en ruimte voor natuur wordt expliciet benoemd als onderdeel van het project en staat naast de versterking van de dijk. Waterveiligheid wordt hierbij dus als primair doel gesteld, maar natuurontwikkeling en biodiversiteit worden hierbij actief meegenomen. Dit gebeurt op verschillende manieren. Uit interviews met uitvoerders en aannemers blijkt dat dierenwelzijn vooral in de uitvoering concreet wordt. Tijdens werkzaamheden in het veld worden continu afwegingen gemaakt, bijvoorbeeld door werkzaamheden aan te passen, delen over te slaan of tijdelijk stil te leggen wanneer dieren worden aangetroffen. Zoals een uitvoerder aangeeft: *“We proberen in goede harmonie samen te leven met de bever [...] en oplossingsgericht te zoeken wat we kunnen doen.”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026).

Tijdens de verkenningsfase is een milieueffectrapportage opgesteld. Hierin is onderzocht wat mogelijke effecten waren van de maatregelen op het milieu, waaronder op dieren. In de rapportage wordt verder beschreven hoe de negatieve effecten van de maatregelen verkleind, voorkomen of gecompenseerd kunnen worden voor dieren en leefomgeving. Daarnaast heeft er een ecologisch veldonderzoek plaatsgevonden in het kader van de Wet natuurbescherming. Hierbij keek een ecooloog of er onder meer beschermde dieren in het gebied aanwezig zijn. Met deze soorten dient rekening gehouden te worden. Bij het onderzoek waren meerdere natuurorganisaties betrokken. Op basis van het onderzoek kunnen de maatregelen uit de planuitwerking worden uitgewerkt. Sommige maatregelen hebben negatieve effecten op beschermde soorten. Hiervoor is er bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, in het kader van de Wet natuurbescherming, een ontheffing aangevraagd, welke is verleend.

Daarnaast wordt er aandacht besteed aan de leefgebieden van dieren die voorkomen in het gebied. Zo worden er hoogwatervluchtplaatsen aangelegd voor bevers. Bevers kunnen bij hoogwater op deze plekken zitten in plaats van in de dijk. Daarbij wordt gezocht naar alternatieve leefgebieden elders, in samenwerking met de Zoogdiervereniging. Ook voor andere soorten wordt het leefgebied aangepast. Zo wordt er een vervangend leefgebied ingericht voor modderkruipers, een beschermde soort en dienen de vliegroutes van vleermuizen intact gelaten te worden tijdens de uitvoering van de werkzaamheden. Op deze manier wordt dierenwelzijn meegenomen in het project. Deze maatregelen worden beschreven in het Activiteitenplan Wet natuurbescherming, en komen dus voort uit wetgeving.

Tevens is natuurontwikkeling een belangrijk onderdeel van het project. Alle uiterwaarden aan de Brabantse kant in dit project zijn onderdeel van het Natuurnetwerk Brabant. Dit netwerk verbindt verschillende natuurgebieden met elkaar, zodat dieren zich makkelijker kunnen verplaatsen. Dit bevordert de biodiversiteit. Hier wordt echter niet dieper gegaan op hoe biodiversiteit effect heeft op dierenwelzijn specifiek.

Volgens de portefeuillehouder spelen projecten zoals Meanderende Maas een belangrijke rol in de ontwikkeling van het beleid. In plaats van dat beleid leidend is voor de uitvoering, worden in dit soort projecten juist ervaringen opgedaan in de praktijk, bijvoorbeeld met maatregelen rond bevers. Zoals ook in een interview met het AB ter sprake kwam: *“De praktijk maakt het beleid, en niet andersom.”* (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026). Hieruit blijkt dat het Waterschap ambieert praktijkervaringen mee te nemen als input voor verdere beleidsontwikkelingen. Of dit leidt tot een iteratief proces tussen uitvoering en beleid is niet aan te tonen.

	Onderzoeksvraag
5	Welke protocollen of controlemogelijkheden, zoals checklists, heeft het Waterschap om af te wegen of dierenwelzijn-aspecten in het geding zijn of moeten worden meegenomen in projecten of ontwikkelingen in het fysiek domein (bijvoorbeeld bij watergangen, dijklichamen etc.)?

Uit de documentanalyse blijkt dat het Waterschap beschikt over verschillende protocollen en controlemogelijkheden die relevant zijn voor dierenwelzijn, maar dat deze primair zijn ingericht vanuit het perspectief van soortenbescherming en ecologie. Een belangrijk kader vormt de Gedragscode Soortenbescherming van de Unie van Waterschappen. Hierin is vastgelegd dat werkzaamheden moeten worden uitgevoerd volgens specifieke regels en dat voorafgaand aan werkzaamheden ecologisch onderzoek plaatsvindt naar de aanwezigheid van beschermde

soorten (Gedragscode Soortenbescherming, p. 1, 21). Indien beschermde soorten aanwezig zijn, dient een ecologisch werkprotocol opgesteld te worden met concrete werkinstructies voor de uitvoering (p. 26). Deze protocollen zijn ook bedoeld om uitvoerders en opdrachtnemers te instrueren en deze moeten op de werkplek beschikbaar zijn.

Volgens de Gedragscode Soortenbescherming moet controle plaatsvinden op de naleving van deze protocollen en gedragscodes, zodat toetsing in de uitvoering geborgd is (Gedragscode Soortenbescherming, p. 29). Ook in het Jaarverslag 2024 en het Uitvoeringsprogramma 2025 wordt verwezen naar het gebruik van checklists en standaardprocedures bij onderhoudswerkzaamheden, bijvoorbeeld om verstoring van beschermde diersoorten te minimaliseren. Toezicht en handhaving zijn ingericht volgens landelijke kaders.

Binnen waterschap Aa en Maas zelf worden deze kaders verder uitgewerkt in ecologische werkprotocollen en uitvoeringsplannen. Uit de nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* blijkt dat voor alle voorkomende werkzaamheden protocollen zijn opgesteld, die zijn verwerkt in beheer- en onderhoudsplannen en bestekken (Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas, 2025). Ook worden volgens de nota voorafgaand aan projecten instrumenten zoals quick scans flora en fauna en milieueffectrapportages ingezet om ecologische effecten in beeld te brengen. Deze instrumenten dienen te fungeren als belangrijke toetsmomenten om te bepalen of en hoe rekening moet worden gehouden met aanwezige soorten.

Tegelijkertijd blijkt uit het Waterbeheerplan dat dierenwelzijn niet als expliciet toetsingscriterium is opgenomen in protocollen of checklists. Dierenwelzijn valt in deze documenten onder ecologische en waterkwaliteitsdoelen en onder wettelijke kaders zoals de Kaderrichtlijn Water en natuurwetgeving. Kijkend naar de bestaande beleidsstukken en protocollen, bereikt dierenwelzijn als expliciet benoemd thema dus niet het niveau van de uitvoering in het veld.

De interviews bevestigen dit beeld en geven meer inzicht in de toepassing in de praktijk. Respondenten geven aan dat het Waterschap werkt met verschillende protocollen en werkwijzen, die deels intern zijn ontwikkeld en deels gebaseerd zijn op landelijke kaders (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026).

Een specifiek voorbeeld dat in de praktijk wordt gebruikt, is de reeds eerder genoemde escalatieladder. Deze beschrijft een stapsgewijze aanpak waarbij eerst minder ingrijpende maatregelen worden toegepast, en later pas zwaardere (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2

februari 2026). Dit instrument heeft als doel om te fungeren als een vorm van afwegingskader bij situaties waarin dierenwelzijn in het geding is. De Zoogdiervereniging bevestigt in een interview dat dergelijke stapsgewijze afwegingskaders door het Waterschap in de praktijk worden toegepast. Volgens deze respondent wordt eerst gekeken naar preventieve en mitigerende maatregelen die de dieren beschermen, en wordt pas in laatste instantie overgegaan tot ingrijpendere handelen (Interview Zoogdiervereniging, 16 maart 2026).

Tegelijkertijd blijkt uit de interviews dat het instrumentarium nog niet volledig is gestandaardiseerd. De portefeuillehouder geeft aan dat er sprake is van een “groslijst” van maatregelen en dat de kennisbasis nog onvoldoende is om deze volledig te standaardiseren (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn, 23 februari 2026). Ook ontbreekt volgens meerdere respondenten een uniforme set checklists of toetsingskaders die systematisch in alle projecten wordt toegepast.

In de praktijk wordt daarom vaak gewerkt met een combinatie van protocollen, richtlijnen en professionele afwegingen. Overlegmomenten en expertise van ecologen spelen hierbij een belangrijke rol. Het beleid kan dan wel sturing bieden, maar in de praktijk kijkt een medewerker zelf naar wat er precies speelt (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Dit wijst erop dat de toepassing van protocollen en controles deels situationeel is en afhankelijk van de context en betrokken medewerkers.

Ook respondenten van maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties geven aan in interviews dat protocollen en checklists in de praktijk niet altijd doorslaggevend zijn, maar dat de uiteindelijke afweging vaak breder is en afhankelijk van de situatie. Daarbij spelen naast ecologische en dierenwelzijnsaspecten ook andere belangen een rol, zoals veiligheid en uitvoerbaarheid (Interview maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties, 23 februari 2026).

Onderzoeksvraag	
6	Hoe geeft het Waterschap sturing aan de ingehuurde bureaus en loonwerkers als het gaat om dierenwelzijn?

Uit de documentanalyse blijkt dat de sturing op dierenwelzijn richting ingehuurde bureaus en loonwerkers vooral indirect en via bestaande ecologische en juridische kaders plaatsvindt. Een

belangrijke basis hiervoor vormt de Gedragscode Soortenbescherming van de Unie van Waterschappen, waarin is vastgelegd dat werkzaamheden moeten worden uitgevoerd volgens specifieke regels ter bescherming van flora en fauna. Het Waterschap is daarbij verantwoordelijk voor het verankeren van deze regels in beleid en uitvoering en voor het instrueren van uitvoerend personeel, waaronder ook opdrachtnemers (Gedragscode Soortenbescherming, p. 21).

Een centraal instrument in deze sturing is het ecologisch werkprotocol. Dit protocol wordt ingezet om uitvoerders – inclusief aannemers en loonwerkers – te instrueren over de wijze waarop werkzaamheden moeten worden uitgevoerd met inachtneming van aanwezige soorten. Deze protocollen worden niet alleen intern gebruikt, maar maken ook onderdeel uit van onderhoudsplannen en bestekken, en zijn daarmee direct van toepassing op externe partijen (Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas, 2025, p. 9).

De respondenten van het Waterschap en de externe uitvoerende partijen geven aan dat er in de bestekken en aanbestedingscontracten expliciet rekening wordt gehouden met de verantwoordelijkheid voor een zorgvuldige omgang met flora en fauna. Dit zou in lijn zijn met de ecologische randvoorwaarden en wettelijke verplichtingen die volgens de Gedragscode Soortenbescherming onderdeel moeten zijn van de opdrachtverlening aan derden. Ook in het Jaarverslag 2024 en Uitvoeringsprogramma 2025 is opgenomen dat aannemers vooraf instructies ontvangen over ecologische aandachtspunten en dat zij verplicht zijn om beschermde soorten niet te verstoren (Jaarverslag 2024, p. 36).

Het Waterbeheerplan (WBP) vormt hierbij het overkoepelende beleidskader. Hoewel het WBP geen concrete instructies bevat voor loonwerkers of expliciet ingaat op dierenwelzijn in de aansturing van opdrachtnemers, stelt het wel ecologische en waterkwaliteitsdoelen die richtinggevend zijn voor de uitvoering. Deze doelen worden vervolgens uitgewerkt in beheer- en onderhoudsplannen, waarin randvoorwaarden voor uitvoering worden vastgelegd die ook gelden voor externe partijen.

Volgens het jaarverslag van waterschap Aa en Maas vindt sturing plaats via vergunningvoorschriften, toezicht en handhaving, en via samenwerking met ketenpartners zoals omgevingsdiensten en de NVWA (Jaarverslag 2024). Hiermee beoogt het Waterschap te borgen dat ook externe uitvoerders handelen binnen de geldende wettelijke en ecologische kaders.

Verder blijkt dat de verantwoordelijkheid voor het behalen van ecologische doelen formeel bij het Waterschap blijft liggen, terwijl de uitvoering wordt belegd bij opdrachtnemers. Dit impliceert een gedeelde verantwoordelijkheid, waarbij het Waterschap kaders stelt en toezicht houdt, en externe partijen binnen deze kaders handelen. De manier waarop en de frequentie waarmee het Waterschap toezicht houdt in veld zijn niet bekend. Dit heeft als risico dat het waterschap de beoogde ecologische doelen niet haalt. In specifieke gevallen wordt de uitvoering volledig belegd bij externe organisaties, die werken volgens landelijke richtlijnen (Dierenwelzijn bij Waterschap Aa en Maas, 2025, p. 10). Een voorbeeld daarvan is de muskusrattenbestrijding. Deze is volledig belegd bij waterschap Brabantse Delta. Naast de operationele contacten vanuit de verschillende onderdelen van de ambtelijke beheerorganisatie is er via de jaarlijkse verslaglegging ook een bestuurlijk bespreekmoment met Dagelijks Bestuur en het Algemeen Bestuur. Door een ecooloog van het Waterschap wordt aangegeven dat dierenwelzijn in de jaarlijkse verslaglegging aan bod komt (ambtelijk wederhoor 17 juni 2026). Deze verslaglegging is in het kader van dit onderzoek niet verstrekt. Een mogelijk risico van deze werkwijze is dat waterschap Aa en Maas minder zicht heeft op hoe er dierenwelzijn binnen de muskusrattenbestrijding wordt meegenomen.

Ook uit de interviews blijkt dat de formele sturing op dierenwelzijn richting externe uitvoerders loopt via contractuele afspraken. Beleidsmedewerkers geven aan dat in bestekken en contracten ecologische randvoorwaarden en richtlijnen worden opgenomen waaraan aannemers zich moeten houden (Interview beleidsmedewerkers Aa en Maas, 2 februari 2026). Deze documenten bevatten voorschriften over de wijze waarop werkzaamheden (zoals maaien, baggeren en onderhoud) moeten worden uitgevoerd met inachtneming van flora en fauna.

Deze contractuele sturing sluit aan bij wat ook in andere waterschappen gebruikelijk is. Zo geeft een respondent van waterschap De Dommel aan dat aannemers worden aangestuurd via contracten en richtlijnen die voortkomen uit de Gedragscode Soortenbescherming (Interview waterschap De Dommel, 23 februari 2026).

Naast deze formele instrumenten vindt volgens de respondenten ook actieve toelichting en afstemming plaats. Beleidsmedewerkers geven in interviews aan dat het Waterschap bijeenkomsten organiseert om aannemers te informeren over ecologische aandachtspunten en verwachtingen: *“Aan het begin van het maaiseizoen zitten we met alle aannemers bij elkaar en leggen we uit waar ze rekening mee moeten houden”* (Interview beleidsmedewerkers Aa en Maas, 2 februari 2026). Deze vorm van communicatie is opgezet om bij te dragen aan bewustwording en verduidelijking van regels, en kan helpen om interpretatieverschillen te beperken.

Uitvoerders binnen het Waterschap benadrukken in interviews het belang van overleg tussen verschillende partijen, waaronder aannemers, ecologen en beheerders, om tot een passende aanpak te komen in specifieke situaties (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Tegelijkertijd blijkt uit meerdere interviews dat de feitelijke uitvoering in belangrijke mate afhankelijk is van de aannemers zelf. In de praktijk ligt veel verantwoordelijkheid bij de uitvoerende partijen om ter plekke afwegingen te maken wanneer zij dieren tegenkomen tijdens werkzaamheden: *“In de praktijk ligt veel verantwoordelijkheid bij de aannemer. Als wij iets tegenkomen, moeten wij daar zelf naar handelen”* (Interview bedrijven en ondernemers, 2 februari 2026). Deze constatering sluit aan bij het bredere beeld dat de uitvoering van dierenwelzijnsmaatregelen sterk situationeel is en vraagt om professionele inschatting in het veld. Zoals uitvoerders aangeven, is de praktijk vaak complexer dan vooraf in beleid of contracten kan worden vastgelegd, waardoor ruimte voor interpretatie noodzakelijk is (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026).

Een extra risico die deze decentrale verantwoordelijkheid met zich meebrengt dat uit interviews naar voren komt is dat bedrijven zich soms onvoldoende ondersteund voelen bij het maken van ecologische afwegingen en dat de verantwoordelijkheid eenzijdig bij hen kan komen te liggen: *“De aannemer is vaak de sjaak als er iets misgaat”* (Interview bedrijven en ondernemers, 23 februari 2026), aldus meerdere uitvoerders die structureel samenwerken met het Waterschap. Ook hier zie je het spanningsveld tussen het delegeren van verantwoordelijkheid aan uitvoerende partijen en de behoefte aan duidelijke kaders, ondersteuning en gedeelde verantwoordelijkheid terug.

Ook in andere waterschappen worden vergelijkbare spanningenesignaleerd, bijvoorbeeld wanneer planning en uitvoering botsen met ecologische randvoorwaarden (Interview Waterschap De Dommel, 23 februari 2026). Zo geeft een respondent van waterschap Brabantse Delta aan dat er bij werkzaamheden zoals maaien en baggeren spanningen kunnen ontstaan tussen protocollen en de uitvoering door aannemers: *“Bij activiteiten zoals maaien en baggeren wordt gewerkt met gedragsprotocollen, maar in de praktijk ontstaan hierbij soms conflicten met aannemers of uitvoerende partijen”* (Interview Waterschap Brabantse Delta, 2 februari 2026).

	Onderzoeksvraag
7	Hoe wordt door het Waterschap afgewogen welke en hoeveel middelen (financieel, tijd, menskracht) worden ingezet om het dierenwelzijn te borgen of te verbeteren binnen het fysieke domein?

Uit de documentanalyse blijkt dat de inzet van middelen binnen het Waterschap in belangrijke mate is gekoppeld aan bredere beleidsdoelen op het gebied van waterbeheer, ecologie en wettelijke verplichtingen, en niet expliciet aan dierenwelzijn als afzonderlijk thema. In het Waterbeheerplan Aa en Maas 2022–2027 is een financieel overzicht opgenomen waarin ambities zijn verbonden aan investeringen (Waterbeheerplan Aa en Maas 2022–2027, p. 74–75). Binnen het programma Gezond en Natuurlijk water worden middelen ingezet voor onder andere beekherstel (116 km), natuurvriendelijke oevers (246–256 km), ecologische verbindingzones (95–105 km), vispassages (172 stuks) en maatregelen voor waterkwaliteit (Waterbeheerplan Aa en Maas 2022–2027, p. 74–75). Deze investeringen dragen bij aan het verbeteren van leefgebieden voor dieren, maar zijn primair gekoppeld aan ecologische en waterkwaliteitsdoelen en niet specifiek aan dierenwelzijn. De omvang van deze investeringen is niet op te maken uit de onderzochte documenten.

Ook in andere beleidsdocumenten komt naar voren dat de inzet van middelen programmatisch en risicogestuurd plaatsvindt. In het Jaarverslag 2024 en het Uitvoeringsprogramma 2025 wordt aangegeven dat bij projecten een inschatting wordt gemaakt van de benodigde tijd en middelen om ecologische schade te beperken (Jaarverslag Aa en Maas 2024, p. 34). Daarnaast wordt de inzet van toezicht- en handhaving capaciteit geprioriteerd op basis van risico's, zoals bij mestfraude of indirecte lozingen, en programmatisch georganiseerd (Uitvoeringsprogramma Aa en Maas 2025). Dit wijst erop dat middelen niet vooraf per thema worden vastgelegd, maar flexibel worden ingezet afhankelijk van de aard en urgentie van vraagstukken.

Uit voortgangsrapportages van projecten blijkt bovendien dat investeringen in maatregelen zoals vispassages en ecologische verbindingzones sterk worden gestuurd door externe verplichtingen, met name de Kaderrichtlijn Water (KRW), die een deadline kent richting 2027. Per locatie en project wordt afgewogen welke maatregel passend en beheersbaar is, waarbij factoren zoals beschikbare ruimte, onderhoudsbehoefte en effectiviteit een belangrijke rol spelen (Voortgangsrapportage projecten Aa en Maas). Het team dat de afweging maakt verschilt per locatie en project en is afhankelijk van de inhoudelijke thematiek en bijbehorend expertise. Het

Waterschap hanteert geen gestandaardiseerde afwegingsmechanisme. Deze afwegingen hebben indirect gevolgen voor dierenwelzijn, maar worden niet expliciet vanuit dat perspectief gemaakt.

Ten slotte blijkt uit het document Dierenwelzijn bij Waterschap Aa en Maas (januari 2025) dat het Waterschap streeft naar een balans tussen waterbeheer en dierenwelzijn, waarbij wettelijke kaders, praktische haalbaarheid en ecologische doelen worden meegenomen (Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas, 2025, p. 10). Hierbij wordt benadrukt dat preventieve maatregelen de voorkeur hebben, maar dat in sommige situaties acuut ingrijpen noodzakelijk is of dat maatregelen als buitensporig kostbaar worden beschouwd (Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas, 2025, p. 10). Dierenwelzijn is dus één van de factoren, maar kan ook van secundair belang zijn. De omgang met kosten en effectiviteit, bijvoorbeeld bij beverproblematiek, is volgens het document nog in ontwikkeling. Daarnaast volgt uit de Gedragscode Soortenbescherming dat waterschappen gezamenlijk het beleid rondom zorgvuldig handelen evalueren via de Unie van Waterschappen, wat wijst op een meer collectieve en lerende benadering van de inzet van middelen (Gedragscode Soortenbescherming, Unie van Waterschappen).

Uit de interviews komt naar voren dat middelen voor dierenwelzijn zelden expliciet worden geormerkt. Vanuit het algemeen bestuur wordt aangegeven dat deze middelen meestal onderdeel zijn van bredere budgetten voor ecologie en beheer, waardoor het lastig is om de specifieke inzet voor dierenwelzijn te onderscheiden (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026). Dit maakt het moeilijk om inzicht te krijgen in de doelmatigheid en omvang van de inzet. Een lid van het algemeen bestuur geeft aan dat de inzet van middelen binnen het Waterschap in de praktijk vooral wordt bepaald door gezamenlijke doelstellingen en minder door politieke verschillen. Dit betekent dat keuzes over inzet van middelen, ook voor onderwerpen zoals dierenwelzijn, primair plaatsvinden vanuit inhoudelijke afwegingen binnen het bestuur. Zoals een AB lid het verwoordt tijdens een interview: *“De kleuring is minder belangrijk dan de doelstelling”* (interview lid AB waterschap Aa en Maas, 5 maart 2026).

Tegelijkertijd geeft de portefeuillehouder aan dat de inzet voor dierenwelzijn de afgelopen jaren duidelijk is toegenomen, zowel in termen van tijd als financiële middelen. Hij beschrijft deze ontwikkeling als sterk groeiend: *“Het aantal uren en de kosten stijgen heel hard”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Deze groei lijkt samen te hangen met toenemende maatschappelijke aandacht, complexere vraagstukken (zoals beverproblematiek) en een groeiende behoefte aan maatwerkoplossingen. Er zijn echter geen cijfers beschikbaar die inzicht kunnen geven aan de stijging die de portefeuillehouder benoemt.

In de praktijk blijkt de inzet van middelen sterk afhankelijk van de specifieke situatie. Uitvoerders en bedrijven geven aan dat keuzes vaak niet vooraf volledig zijn vastgelegd, maar in het veld worden gemaakt op basis van risico's, urgentie en lokale omstandigheden (Interview bedrijven en ondernemers, 23 februari 2026). Dit geldt met name in situaties waarin waterveiligheid in het geding is, waarbij snel handelen noodzakelijk kan zijn. Bij urgente situaties, bijvoorbeeld wanneer graverij door bevers of dassen risico's oplevert voor de stabiliteit van een kering, is de afwegingsruimte beperkter. In zulke gevallen krijgt waterveiligheid meer gewicht, terwijl binnen die randvoorwaarde nog steeds wordt gekeken hoe schade aan dieren zoveel mogelijk kan worden beperkt.

Deze situatie sluit aan bij het bredere beeld dat dierenwelzijn geen strikt afgebakend beleidsdomein is, maar verweven is met andere opgaven. Hierdoor vindt de afweging van middelen vaak plaats als onderdeel van bredere projectafwegingen, waarbij dierenwelzijn één van meerdere factoren is. Een specifiek afwegingsmechanisme voor dierenwelzijn ontbreekt.

	Onderzoeksvraag
8	Hoe vindt afweging en besluitvorming dienaangaande plaats?

Uit de documentanalyse komt naar voren dat besluitvorming over de inzet van middelen en maatregelen plaatsvindt binnen zowel aanpalende formele bestuurlijke kaders als operationele afwegingsprocessen. De Gedragscode Soortenbescherming geeft daarbij een belangrijk uitgangspunt: het bestuur van een waterschap besluit of en hoe deze Gedragscode wordt toegepast (Gedragscode Soortenbescherming, p. 1). Tegelijkertijd wordt benadrukt dat bij beheer- en onderhoudswerkzaamheden naast soortenbescherming ook andere wet- en regelgeving een rol speelt, wat regelmatig leidt tot spanningsvelden tussen verschillende belangen (Gedragscode Soortenbescherming, p. 6–7).

Binnen het Waterbeheerplan Aa en Maas 2022–2027 is besluitvorming ingebed in de planning- en controlcyclus (P&C-cyclus). Jaarlijks worden in de Voorjaarsnota ontwikkelingen geschetst en financiële consequenties voor de komende jaren ingeschat, waarna in de programmabegroting de concrete plannen en kosten voor het volgende jaar worden uitgewerkt (Waterbeheerplan Aa en Maas 2022–2027, p. 75). Op basis hiervan stelt het algemeen bestuur de begroting en belastingtarieven vast. Het algemeen bestuur beoordeelt daarbij jaarlijks in hoeverre er

voldoende financiële ruimte is om investeringsprojecten uit te voeren conform de ambities van het waterbeheerplan (Waterbeheerplan Aa en Maas 2022–2027, p. 75). Dit laat zien dat strategische besluitvorming over middeleninzet bestuurlijk wordt verankerd.

Tegelijkertijd voorziet het Waterbeheerplan expliciet in flexibiliteit en bijsturing. Gedurende de planperiode wordt jaarlijks gemonitord welke ontwikkelingen zich voordoen en welke kosten daadwerkelijk worden gemaakt, waarbij zowel financiële als inhoudelijke voortgang wordt gevolgd (Waterbeheerplan Aa en Maas 2022–2027, p. 75). Dit wijst op een cyclisch besluitvormingsproces waarin monitoring en evaluatie een belangrijke rol spelen.

Op operationeel niveau blijkt uit het Jaarverslag 2024 en het Uitvoeringsprogramma 2025 dat voorafgaand aan werkzaamheden gebruik wordt gemaakt van afwegingskaders waarin effecten op flora en fauna worden meegenomen (Jaarverslag 2024 en Uitvoeringsprogramma 2025, p. 35). Besluitvorming over toezicht en handhaving vindt plaats binnen vastgestelde strategieën en prioriteiten, zoals de Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO), en wordt programmatisch gestuurd. Bevindingen uit toezicht en handhaving worden vervolgens gebruikt om beleid en uitvoering bij te sturen.

Daarnaast laten voortgangsrapportages van projecten zien dat besluitvorming vaak plaatsvindt per project en per locatie. Zo heeft het algemeen bestuur op 21 februari 2025 ingestemd met het verder uitwerken van een inrichtingsvoorstel voor een vispassage bij gemaal Gewande (Voortgangsrapportage projecten Aa en Maas). Projecten worden gefaseerd voorbereid, ontworpen en vastgesteld, waarbij per fase nieuwe afwegingen worden gemaakt. Dit onderstreept dat besluitvorming niet alleen centraal, maar ook gedecentraliseerd en iteratief plaatsvindt.

Uit de interviews komt naar voren dat besluitvorming rond dierenwelzijn altijd plaatsvindt in samenhang met andere beleidsdoelen, zoals waterveiligheid, ecologie en waterbeheer. Beleidsmedewerkers geven tijdens een interview aan dat dit regelmatig leidt tot dilemma's, bijvoorbeeld wanneer verschillende belangen botsen: *“Dan krijg je de vraag: laten we de bever zijn gang gaan of zorgen we dat vissen weer kunnen migreren?”* (Interview beleidsmedewerkers Aa en Maas, 2 februari 2026).

Deze integrale afweging betekent dat dierenwelzijn zelden op zichzelf staat, maar altijd onderdeel is van bredere besluitvorming waarin meerdere doelen tegen elkaar worden afgewogen. De portefeuillehouder is daarbij duidelijk over de hiërarchie van belangen: *“Waterveiligheid staat boven alles”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Dit betekent dat in situaties waarin veiligheid in het geding is, dierenwelzijn ondergeschikt kan zijn. Tegelijkertijd wordt in het “grijze gebied” gezocht naar oplossingen waarbij dierenwelzijn zoveel mogelijk wordt meegenomen.

De toenemende spanning tussen dierenwelzijn en andere opgaven, met name waterveiligheid, is een belangrijke ontwikkeling die door meerdere respondenten wordt benoemd. Door de groei van populaties van soorten zoals bevers en dassen nemen situaties toe waarin deze belangen botsen. Uitvoerders geven tijdens een groepsinterview aan dat dit vraagt om scherpe keuzes: *“Het moet niet zo zijn dat je een onveilige dijk toestaat omwille van het andere.”* Tegelijkertijd benadrukken zij dat zorgvuldig handelen leidend moet blijven, waarbij eerst wordt gekeken naar lichtere maatregelen voordat wordt ingegrepen. Een lid van het algemeen bestuur wenst alternatieven voor maatregelen die leiden tot het doden van dieren en geeft tijdens een interview aan: *“Ik zou het liefst een andere manier hebben om populaties te reduceren zonder dieren te doden”* (interview lid AB waterschap Aa en Maas, 5 maart 2026).

Verschillende respondenten zien in preventie en systeemdenken belangrijke kansen voor de toekomst. Door eerder risico's te signaleren en het watersysteem natuurlijker in te richten, kunnen conflicten mogelijk worden voorkomen. Zo wordt gepleit voor minder intensief en slimmer beheer, met meer ruimte voor natuurlijke processen en variatie in onderhoud. Ook het creëren van meer ruimte in het landschap wordt genoemd als structurele oplossing. Volgens meerdere respondenten kan meer ruimte in het watersysteem helpen om spanningen tussen waterbeheer en dierenactiviteiten te verminderen.

De besluitvorming ten aanzien van middelen die worden ingezet om dierenwelzijn te borgen vindt grotendeels plaats binnen de ambtelijke organisatie. Volgens de portefeuillehouder wordt het merendeel van de besluiten daar genomen: *“Van de honderd besluiten lopen er ongeveer 93 via de organisatie”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Alleen bij complexe, politiek gevoelige of uitzonderlijke situaties wordt de portefeuillehouder of het bestuur actief betrokken. Dit wijst op een gedecentraliseerd besluitvormingsproces, waarin professionals in het veld en binnen de organisatie een belangrijke rol spelen. Een standaard besluitvormingsprotocol is in het kader van dit onderzoek niet aangeleverd of ingezien.

Uitvoerders bevestigen dit beeld en geven aan dat afwegingen vaak in de praktijk worden gemaakt, in overleg met ecologen en andere deskundigen, waarbij maatwerk centraal staat (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Ook de dassendeskundige beschrijft tijdens een interview dat situaties gezamenlijk worden besproken en beoordeeld: *“Samen bespreken [we] situaties waarin dassenburchten een risico kunnen vormen voor waterkeringen en welke maatregelen mogelijk zijn”* (Interview Dassendeskundige, 2 februari 2026).

Externe partijen geven aan in interviews dat kosten en proportionaliteit in de praktijk een belangrijke rol spelen bij de inzet van middelen. Daarbij wordt steeds afgewogen of maatregelen uitvoerbaar en proportioneel zijn ten opzichte van het beoogde effect, zeker in situaties waarin meerdere belangen samenkomen (Interview maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties, 23 februari 2026). Keuzes over inzet van middelen vinden vaak onder tijdsdruk plaats, met name in situaties waarin veiligheid of schade aan infrastructuur een rol speelt. Dit kan ertoe leiden dat snel wordt gehandeld en dat de afweging van dierenwelzijn onderdeel is van een bredere, integrale beslissing (Interview maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties, 23 februari 2026).

Uit de documentanalyse en interviews blijkt dat binnen het Waterschap verschillende protocollen en werkwijzen bestaan voor situaties waarin tijdens werkzaamheden beschermde soorten of dieren worden aangetroffen. Deze werkwijzen zijn echter voornamelijk reactief van aard. Een vaste systematiek om voorafgaand aan werkzaamheden structureel te toetsen welke gevolgen projecten of beheermaatregelen kunnen hebben voor dierenwelzijn ontbreekt. Dit contrasteert met andere thema's binnen ruimtelijke projecten, zoals archeologische waarden en ontplofbare oorlogsresten, waarvoor voorafgaande toetsing -wettelijk- is verankerd. Daardoor worden deze belangen al in een vroeg stadium van projectvoorbereiding meegenomen in de besluitvorming. Voor dierenwelzijn bestaat een dergelijke voorafgaande toets momenteel niet, waardoor de mate waarin dierenwelzijn vroegtijdig wordt betrokken sterk afhankelijk blijft van project-specifieke afwegingen, beschikbare ecologische kennis en de betrokken medewerkers.

Uitgelicht: maaibeheer en dierenwelzijn

Binnen de Gedragscode Soortenbescherming van de Unie van Waterschappen zijn voor maaibeheer enkele concrete richtlijnen opgenomen. Zo geldt dat in leefgebieden van beschermde vlindersoorten het maaibeheer moet worden bepaald door een ecologisch deskundige, met als richtlijn dat maximaal

twee keer per jaar op dezelfde locatie wordt gemaaid (Gedragscode Soortenbescherming). Dit vormt een van de weinige voorbeelden waarin dierenwelzijn expliciet is genormeerd binnen regulier beheer.

Maaibeheer vormt binnen het Waterschap een alledaagse, maar cruciale activiteit waarin verschillende belangen samenkomen. Het gaat niet alleen om waterafvoer en veiligheid, maar ook om ecologie en dierenwelzijn. Juist doordat maaien routinematig en grootschalig plaatsvindt, kan het aanzienlijke impact hebben op dieren. Deze impact is vaak minder zichtbaar dan bij ingrepen zoals dijkversterking, maar wel structureel en wijdverspreid. Uit de interviews blijkt dat dierenwelzijn hierbij meestal wordt meegenomen, maar zelden expliciet wordt gemonitord.

Maaibeheer in de praktijk: tussen standaard en maatwerk

In de uitvoering is maaibeheer sterk verbonden aan functionele eisen van het watersysteem, zoals waterafvoer, peilbeheer en het voorkomen van verstoppingen. Tegelijkertijd geven uitvoerders aan dat er stappen zijn gezet richting ecologisch beheer. Zoals een medewerker aangeeft: *“Daar waar het kan maaien we nog maar driekwart van de bodem of één talud. Zo krijgen planten en dieren meer kans”* (Interview uitvoerders Aa en Maas). Deze vorm van gefaseerd maaien biedt ruimte voor dieren om te vluchten en voorkomt dat leefgebieden volledig verdwijnen. Tegelijkertijd blijft de uitvoering sterk afhankelijk van omstandigheden zoals weersomstandigheden, begroeiing en het type gebied. Hierdoor ontstaat een praktijk waarin maatwerk noodzakelijk is, maar ook variatie in toepassing optreedt.

Effecten op dierenwelzijn

Maaibeheer heeft zowel directe als indirecte effecten op dieren. In een interview met ANV's Peels Landschap komt naar voren dat dieren direct gewond kunnen raken of sterven, bijvoorbeeld wanneer vissen of amfibieën tijdens werkzaamheden op de kant belanden: *“Dan zie je dat er vissen op de kant liggen die dan weer teruggegooid moeten worden”* (Interview ANV's Peels Landschap). Daarnaast kunnen verblijfplaatsen en nesten worden verstoord of vernietigd. Indirect leidt maaibeheer tot verlies van habitat en verstoring van voedselketens. Vooral kleinere en minder zichtbare soorten, zoals insecten en amfibieën, blijven daarbij onderbelicht. Monitoring richt zich voornamelijk op grotere soorten, waardoor de effecten van maaibeheer op deze groepen beperkt in beeld zijn. Niet in alle gevallen leidt maaibeheer tot verlies van habitat en verstoring van voedselketens. Bij verschrallingsbeheer, bijvoorbeeld voor dijken, draagt maaibeheer bij aan verschraling, waardoor de gewenste stroomdalgraslanden gerealiseerd kunnen worden i.p.v. zeer soortenarme en voedselrijke dijkvegetaties (ambtelijk wederhoor, 17 juni 2026).

Spanningsveld en diverse perspectieven

Maaibeheer maakt zichtbaar hoe dierenwelzijn botst met functionele eisen van het watersysteem. Waterveiligheid en waterafvoer zijn leidend, waardoor onderhoud niet onbeperkt kan worden uitgesteld. Zoals een uitvoerder aangeeft: *“We moeten al beginnen in het broedseizoen terwijl de sloten dan begroeid raken en we in conflict komen met het peilbeheer”* (Interview uitvoerders Aa en Maas). Dit betekent dat maaïen soms plaatsvindt in ecologisch gevoelige periodes en dat volledige bescherming van dieren niet haalbaar is.

Tegelijkertijd verschillen de perspectieven op deze afweging. Uitvoerders zien dierenwelzijn als onderdeel van hun werk, maar benadrukken vooral uitvoerbaarheid en veiligheid: *“Het beleid geeft richting, maar uiteindelijk sta je buiten en moet je kijken wat er echt aan de hand is”* (Interview uitvoerders Aa en Maas). Bestuurders benaderen dierenwelzijn vooral op hoofdlijnen en waarschuwen voor te veel standaardisering: *“One size fits all werkt niet in de praktijk”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn). Maatschappelijke organisaties zijn kritischer op de huidige praktijk en wijzen op tegenstrijdigheden tussen natuurontwikkeling en onderhoud: *“Je probeert natuur te ontwikkelen, maar vervolgens wordt er toch weer gebaggerd”* (Interview ANV 's Peels Landschap). Zij pleiten voor minder intensief beheer, een kritischere afweging van de noodzaak van maaïen en het toepassen van minder verstorende technieken. Ook vanuit natuurbeheerperspectief wordt deze spanning benadrukt. Een vertegenwoordiger van Brabants Landschap geeft aan dat beleid en praktijk niet altijd op elkaar aansluiten: *“Het voelt alsof beleid en veldpraktijk twee werelden zijn die op gespannen voet staan”* (Interview Brabants Landschap). Hoewel er volgens hem voldoende ecologische kennis aanwezig is, komt deze niet altijd terug in de uitvoering. Daarbij wordt benadrukt dat dierenwelzijn meestal wordt meegewogen, maar zelden doorslaggevend is: *“Waterveiligheid weegt vaak zwaarder dan biodiversiteit of dierenwelzijn.”* Brabants Landschap pleit daarom expliciet voor minder intensief en slimmer beheer, met meer ruimte voor natuurlijke processen en variatie in aanpak: *“We moeten slimmer en minder intensief beheren, met meer oog voor het hele systeem.”* Dit sluit aan bij bredere suggesties om in bepaalde natuurgebieden minder of anders te maaïen, bijvoorbeeld door beheer te beperken of minder machinaal uit te voeren.

Rol van beleid en protocollen

Opvallend is dat maaibeheer slechts beperkt expliciet is uitgewerkt. Protocollen en richtlijnen geven wel richting, maar bevatten weinig harde normen en laten veel ruimte voor interpretatie in het veld. Zoals de portefeuillehouder aangeeft: *“De praktijk maakt het beleid, en niet andersom”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn). Dit leidt enerzijds tot flexibiliteit en maatwerk, maar anderzijds ook

tot variatie in toepassing en mogelijk inconsistente uitvoering. De eerder genoemde Gedragscode vormt een uitzondering waarin wel concretere normen zijn opgenomen, maar dergelijke specifieke richtlijnen zijn nog beperkt aanwezig binnen het bredere maaibeheer.

Kennis en monitoring

Kennis over de effecten van maaibeheer op dierenwelzijn is nog in ontwikkeling. Veel van de huidige werkwijzen zijn gebaseerd op praktijkervaringen, maar systematische monitoring ontbreekt vaak, zeker voor kleinere of minder zichtbare soorten. Monitoring binnen het Waterschap richt zich momenteel vooral op grotere soorten, zoals bevers en dassen, en op specifieke probleemlocaties. Voor maaibeheer geldt dat effecten op kleinere soorten nauwelijks systematisch in beeld zijn. Gegevens zijn vaak versnipperd of ontbreken, en evaluatie van maatregelen is beperkt. Hierdoor is het lastig om de effectiviteit van ecologisch maaibeheer te beoordelen en gerichte verbeteringen door te voeren. Tegelijkertijd wordt in de interviews benadrukt dat kennisontwikkeling juist via de praktijk plaatsvindt. Dit betekent dat leren en bijsturen mogelijk is, maar dat dit proces nog relatief weinig gestructureerd is.

Dit laat zien dat dierenwelzijn binnen het Waterschap sterk verweven is met de dagelijkse praktijk, maar vooral impliciet wordt ingevuld. De grootste uitdaging in het explicieter maken van afwegingen, het versterken van kennis en monitoring en het vinden van een werkbare balans tussen ecologie, dierenwelzijn en functionele eisen.

3.3 Blok 3: Organisatie en middelen

	Onderzoeksvraag
9	In welke mate zijn er menskracht, middelen of processen ingericht door het Waterschap specifiek gericht op dierenwelzijn?

In het Uitvoeringsprogramma 2025 (onderdeel van het Jaarverslag 2024) van waterschap Aa en Maas wordt geen specifieke aandacht aan dierenwelzijn gegeven. Er wordt wel aandacht besteed aan preventie, waarin wordt toegelicht dat er niet alleen wordt gefocust op het controleren of regels worden nageleefd, maar ook aan het proactief uitleggen van de regels: *“Bekendheid met en draagvlak voor het beleid en de regels is een belangrijke pijler om overtredingen te voorkomen. Preventie krijgt hierom een vaste plek in ons jaarlijks uitvoeringprogramma.”* Er wordt niet genoemd of dit ook expliciet gaat om overtredingen omtrent dierenwelzijn.

Ook in het Waterbeheerplan (WBP) 2022–2027 zijn middelen en menskracht niet specifiek gekoppeld aan dierenwelzijn, maar aan bredere programma's op het gebied van biodiversiteit en ecologisch waterbeheer, zoals deelname aan het Deltaplan Biodiversiteitsherstel (p. 48). De uitbreiding van capaciteit (20–40 fte) wordt eveneens gepositioneerd vanuit algemene ambities en niet specifiek vanuit dierenwelzijn (p. 70). De enige medewerker met een functie direct gerelateerd aan dierenwelzijn is de portefeuillehouder.

Daarnaast blijkt dat het Waterschap de meest kostbare en ingrijpende maatregelen zo veel mogelijk probeert mee te laten liften met geplande inrichtingsprojecten zoals de dijkversterkingsprojecten Cuijk-Ravenstein, Ravenstein- Lith, Lith-Bokhoven en Doeveren (Projectenoverzicht website Aa en Maas en Het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP)).

Voor agrariërs is een fonds ingericht (te vinden op www.faunaschade.nl) voor compensatie voor geleden schade door wilde dieren. Voor beverschade kan hier alleen in specifieke gevallen aanspraak op worden gemaakt (Webpagina Aa en Maas, Zorg om bever, dijk & sloot).

Een ander proces dat mede is ingericht op dierenwelzijn is de Gedragscode Soortenbescherming van de Unie van Waterschappen. Hieruit blijkt dat het Waterschap verantwoordelijk is voor het informeren en instrueren van uitvoerend personeel over relevante regels en verantwoordelijkheden: *"Het Waterschap zorgt ervoor dat het uitvoerend personeel op de hoogte is van de inhoud van deze Gedragscode en de daarmee samenhangende verantwoordelijkheden."* (p. 21).

Uit de interviews komt naar voren dat dierenwelzijn geen afzonderlijk georganiseerd thema is binnen de organisatie, maar onderdeel vormt van bestaande werkzaamheden en rollen.

Dierenwelzijn is niet als aparte taak en/of verantwoordelijkheid opgenomen in functieomschrijvingen van medewerkers. Wel zijn er meerdere functies gerelateerd aan dierenwelzijn, zoals bijvoorbeeld ecologie (ambtelijk wederhoor, 17 juni 2026).

Beleidsmedewerkers geven aan: *"Wij werken allemaal op een andere plek in de organisatie, maar in bijna al onze werkzaamheden kom je uiteindelijk dieren tegen"* (Interview beleidsmedewerkers Aa en Maas, 2 februari 2026). Dit wijst op een diffuse organisatorische inbedding, waarbij meerdere disciplines betrokken zijn zonder centrale sturing op het onderwerp dierenwelzijn.

Vanuit het algemeen bestuur wordt dit beeld bevestigd. Dierenwelzijn wordt deels gezien als iets dat "in de hoofden" van medewerkers zit, maar niet altijd expliciet is vastgelegd in processen of structuren, waardoor het afhangt van hoe betrokken of enthousiast de betrokken medewerkers

zijn (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026). Dit kan leiden tot verschillen in toepassing en prioritering binnen de organisatie.

Daarnaast blijkt dat middelen meestal niet specifiek onder het label dierenwelzijn worden gereserveerd. *“Kosten worden niet separaat geregistreerd er is geen sprake van specifieke gelabelde budgetten voor dierenwelzijn in onze financiële administratie. Kosten worden genomen in beheer en onderhoud (o.a. maaibestekken) en binnen de individuele investeringsprojecten”* (Mailcontact waterschap Aa en Maas, 18 mei 2026). Budgetten worden dus gekoppeld beheer en onderhoud en aan specifieke projecten of maatregelen. Een voorbeeld hiervan zijn vispassages, die worden aangelegd om migratie van vissen mogelijk te maken. Dergelijke projecten hebben zowel ecologische voordelen als positieve effecten voor dierenwelzijn. Zoals een lid van het AB het formuleerde: *“Bij nieuwe projecten wordt wel steeds vaker gevraagd of er rekening wordt gehouden met dierenwelzijn”* (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026).

Tegelijkertijd zijn er wel stappen gezet in de formele borging. Zo is er een portefeuillehouder dierenwelzijn benoemd en is er een (beperkt) budget beschikbaar gesteld. Daarnaast zegt het Waterschap zelf dat de *“kosten voor maatregelen indirect gerelateerd aan dierenwelzijn toenemen. Denk daarbij aan diervriendelijke maatregelen ter voorkoming van schade door graverij, toepassen van de gedragscode flora en fauna en dergelijke”* (Mailcontact waterschap Aa en Maas, 18 mei 2026).

De omvang van het directe of indirecte budget dat wordt ingezet voor het verbeteren van dierenwelzijn kan niet worden opgemaakt uit de binnen dit onderzoek geanalyseerde documenten. In de begrotingen en jaarverslagen vanaf 2023 is niets te vinden over dierenwelzijn.

	Onderzoeksvraag
10	Hoe wordt er samengewerkt met externe partijen (bijvoorbeeld dierenbescherming, ecologen, muskusrattenvangers, jagers, vissers, gemeenten, provincie) in het kader van dierenwelzijn, welk doel/resultaat heeft dit?

In het Waterbeheerplan (WBP) 2022–2027 wordt samenwerking met andere partijen als belangrijk uitgangspunt benoemd. Zo wordt samengewerkt met provincie en gemeenten binnen de Stimuleringsregeling Landschap voor de aanleg en het beheer van landschapselementen. Daarnaast is sprake van intensieve samenwerking met meerdere partijen in integrale gebiedsontwikkeling, zoals in de Verborgten Raamvallei, en werken in het project Meanderende

Maas tien organisaties samen met bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden. Ook wordt beschreven dat adviezen, ambities en wensen van overheidsinstanties en belangenorganisaties worden betrokken bij de verdere uitwerking van het beleid.

Ook in andere documenten komt samenwerking met externe partijen naar voren. In het Jaarverslag 2024 en het Uitvoeringsprogramma 2025 wordt beschreven dat handhavers een rol spelen als *'ogen in het gebied'*, onder meer in relatie tot illegale activiteiten zoals dumpingen bij watergangen en (illegale) visserij (p. 46).

In het ecologisch werkprotocol voor muskus- en beverratten wordt samengewerkt met partijen zoals de regiopolitie *"De regiopolitie wordt van het gebruik van het geweer op de hoogte gesteld."* (p. 12), en worden gegevens gedeeld tussen betrokken organisaties om ervaringen uit te wisselen. Ook wordt in dit kader verwezen naar afstemming met organisaties zoals de Dierenbescherming.

Ook op projectniveau wordt samengewerkt met externe partijen. Zo is samen met waterschap De Dommel, waterschap Brabantse Delta en de provincie Noord-Brabant een dassenprotocol opgesteld (Webpagina Aa en Maas, Zorg om das en dijk), en wordt met de Zoogdiervereniging gewerkt aan maatregelen zoals drijvende hoogwatervluchtplaatsen voor bevers (Webpagina Aa en Maas, Zorg om bever, dijk & sloot).

Uit de Gedragscode Soortenbescherming van de Unie van Waterschappen blijkt dat bij werkzaamheden wordt samengewerkt met externe partijen zoals ecologisch deskundigen en de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), onder meer bij het in kaart brengen van beschermde soorten en het beoordelen van effecten van werkzaamheden.

Uit de interviews blijkt dat samenwerking met externe partijen een belangrijke rol speelt in de praktijk. Uitvoerders geven in interviews aan dat bij projecten wordt samengewerkt met kennisinstellingen en natuurorganisaties, met name gericht op kennisontwikkeling en verbetering van maatregelen: *"Wij proberen landelijk aan te haken door samen met kennisinstellingen te kijken hoe bevers zich gedragen bij hoogwater"* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026).

Externe partijen gaven in interviews aan dat zij in sommige gevallen betrokken zijn bij het opstellen van werkwijzen en protocollen. Zo heeft de Dassenwerkgroep Brabant bijgedragen aan het Protocol voor beheer en onderhoud van watergangen, waarin rekening wordt gehouden met

dassen (Interview maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties, 23 februari 2026). Ook vanuit de Zoogdiervereniging wordt er op dit vlak samengewerkt met het Waterschap: *“Wij brengen kennis in over soorten en gedrag, zodat maatregelen beter aansluiten op wat er in de praktijk gebeurt.”* (Interview Zoogdiervereniging, 16 maart 2026). Dit laat zien dat informele richtlijnen niet alleen intern ontstaan, maar ook in samenwerking met externe deskundigen worden ontwikkeld en toegepast.

Daarnaast speelt de portefeuillehouder een actieve rol in het onderhouden van externe contacten en het ophalen van signalen uit de samenleving ten aanzien van dierenwelzijn door met verschillende partijen continu in gesprek te zijn (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026).

In de uitvoering is sprake van intensieve samenwerking met aannemers en adviesbureaus. Bedrijven geven aan dat er regelmatig contact is tijdens werkzaamheden: *“Tijdens de uitvoering van werkzaamheden vindt regelmatig contact plaats met medewerkers van het Waterschap.”* (Interview bedrijven en ondernemers, 2 februari 2026). Geïnterviewde bedrijven en ondernemers gaven aan dat hun samenwerking met het Waterschap vooral operationeel van aard is en minder gericht op strategische borging van dierenwelzijn. Benadrukt wordt dat betere samenwerking kan bijdragen aan betere resultaten: *“Meer samenwerking [...] helpt om dierenwelzijn beter te borgen.”* (Interview bedrijven en ondernemers, 2 februari 2026).

Samenwerking wordt gezien als een cruciale factor voor de toekomst. Zowel uitvoerende partijen als kennisorganisaties geven aan dat betere afstemming nodig is, bijvoorbeeld door eerder gezamenlijk naar projecten te kijken en informatie te delen. Aannemers ervaren op moment regelmatig dat veel verantwoordelijkheid bij hen ligt zonder dat zij altijd over alle benodigde kennis beschikken: *“De aannemer is vaak de sjaak als er iets misgaat.”* Meer gezamenlijke voorbereiding en betrokkenheid van het Waterschap kan volgens hen helpen om dierenwelzijn beter te borgen. De Zoogdiervereniging benadrukt daarnaast dat samenwerking over organisatiegrenzen heen steeds belangrijker wordt, zeker gezien de risico's rond waterveiligheid en infrastructuur. Tegelijkertijd wijst zij erop dat de ontwikkelingen in beleid en praktijk nog niet altijd in hetzelfde tempo verlopen als de groeiende opgaven.

	Onderzoeksvraag
11	Wordt er -en zo ja hoe- afgestemd met buurwaterschappen of de Unie van Waterschappen ten aanzien van het effect van maatregelen die doorwerken over de grenzen van het gebied van Aa en Maas heen?

Op het gebied van het bestrijden van muskus- en beverratten werken drie Brabantse waterschappen samen. De muskusrattenbestrijding wordt gecoördineerd vanuit het waterschap Brabantse Delta. Momenteel worden de muskusratten teruggejaagd tot over de grens. Ruim dertig muskusrattenbestrijders bestrijden in Noord-Brabant de muskus-en beverratten. Deze zijn in dienst van waterschap Brabantse Delta maar voeren hun werkzaamheden ook uit in het werkgebied van de waterschappen De Dommel en Aa & Maas.

Het dassenprotocol wat waterschap Aa en Maas gebruikt, is samen met waterschap De Dommel en waterschap Brabantse Delta opgesteld (Webpagina Aa en Maas, Zorg om das en dijk).

Uit de interviews blijkt dat landelijke kaders, zoals de Gedragscode van de Unie van Waterschappen, een belangrijke basis vormen voor afstemming. Deze worden toegepast in contracten en richtlijnen: *“De Gedragscode van de Unie van Waterschappen zit standaard in de contractstukken”* (Interview bedrijven en ondernemers, 23 februari 2026).

Zoals ook in de nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* wordt toegelicht: *“De Unie van Waterschappen heeft op basis van de Wet natuurbescherming een Gedragscode Wet natuurbescherming voor waterschappen opgesteld die door Aa en Maas is overgenomen en uitgewerkt in ecologische werkprotocollen.”* (p. 9).

Daarnaast wordt actief kennis gedeeld tussen waterschappen. De portefeuillehouder geeft aan: *“We leren veel van andere waterschappen. Innovaties worden gedeeld”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Ook de respondenten van de aangrenzende waterschappen bevestigen de voordelen van onderlinge samenwerking. Deze kennisuitwisseling draagt volgens hen bij aan de ontwikkeling van beleid en maatregelen.

Tegelijkertijd wordt aangegeven dat dierenwelzijn als thema nog in ontwikkeling is binnen de sector en dat samenwerking nog niet volledig is uitgewerkt (Interview portefeuillehouder

dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Dit betekent dat afstemming vaak ad hoc en praktijkgericht is.

Externe organisaties die in meerdere beheergebieden actief zijn, geven aan dat zij regelmatig fungeren als verbindende schakel tussen waterschappen. Doordat zij met verschillende waterschappen samenwerken, kunnen zij ervaringen en werkwijzen uitwisselen en zo bijdragen aan kennisdeling over gebiedsgrenzen heen (Interview maatschappelijke organisaties en bewonersorganisaties, 23 februari 2026). Ook de vertegenwoordiger van waterschap Brabantse Delta geeft aan kansen te zien om meer uit te wisselen met buurwaterschappen, en op landelijk niveau, via de Unie van Waterschappen of STOWA (Interview waterschap Brabantse Delta, 2 februari 2026).

3.4 Blok 4: Monitoring en evaluatie

	Onderzoeksvraag
12	Hoe wordt de effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn gemonitord?

In het Waterbeheerplan (WBP) 2022–2027 wordt beschreven dat de voortgang op doelen wordt gemonitord aan de hand van thema's uit eerdere planperiodes. Daarnaast blijkt uit het Jaarverslag 2024 en het Uitvoeringsprogramma 2025 dat signalen uit de praktijk, zoals dierlijke graverij, worden gevolgd via surveillance, waardoor maatregelen gericht kunnen worden ingezet: *“De resultaten van de surveillance laten zien dat dassen en andere dierlijke graverij tijdig worden gesignaleerd, waardoor maatregelen gericht kunnen worden ingezet.”* (p. 28).

In het Ecologisch Werkprotocol van de Unie van Waterschappen wordt aangegeven: *“Indien een bever, otter of inheemse rivierkreeft in een kooi of klem is gevangen, worden de omstandigheden schriftelijk vastgelegd en een foto van de situatie gemaakt (dus in de klem of het vangmiddel). Deze gegevens worden via de leidinggevende toegezonden [...], om op die manier te waarborgen dat er geleerd wordt van elkaar en ervaringen worden gedeeld”* (p. 4).

Ook blijkt uit de Gedragscode Soortenbescherming dat controle plaatsvindt op de naleving van gedragscodes en protocollen. Daarnaast wordt in het Natuurbeheerplan Noord-Brabant onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van monitoring, zoals beheermonitoring en beleidsmonitoring, waarbij verantwoordelijkheden bij verschillende partijen liggen.

Monitoring vindt plaats via veldinspecties en het volgen van maatregelen in de praktijk. De dassendeskundige beschrijft hoe voor de das risicovolle locaties systematisch in kaart zijn gebracht: *“Ik heb de Maas letterlijk en figuurlijk afgelopen om risicovolle plekken in kaart te brengen”* (Interview Dassendeskundige, 2 februari 2026).

Uitvoerders geven in interviews aan dat monitoring begint bij meldingen vanuit de buitendienst, die worden vastgelegd in digitale systemen: *“Alle buitendienstmedewerkers kunnen meldingen doen in de Studio Go-app”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Deze meldingen vormen de basis voor verdere analyse en besluitvorming. Daarnaast wordt per locatie een dossier opgebouwd waarin maatregelen en ontwikkelingen worden vastgelegd: *“Per jaar maken wij per locatie een bever- of dassendossier aan”* (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Dit ondersteunt zowel monitoring als verantwoording. Ook andere organisaties, zoals muskusrattenbestrijders, dragen bij aan monitoring. Deze werkwijze sluit aan bij de bovengenoemde manier van monitoring uit het Ecologisch Werkprotocol.

Tegelijkertijd blijkt uit het interview met waterschap Brabantse Delta dat monitoring nog niet altijd op een consistente manier gebeurt en dat het verzamelen van gegevens over dierenwelzijn complex is. De portefeuillehouder van waterschap Aa en Maas geeft aan dat monitoring beter ontwikkeld is voor grotere soorten dan voor kleinere soorten (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026), wat wijst op verschillen in inzicht in effectiviteit.

Een uitdaging van de monitoring van de effectiviteit van maatregelen omtrent dierenwelzijn is de tijdspanne. Een uitvoerder van Aa en Maas gaf aan dat het in de praktijk lang kan duren voordat alle stappen van een escalatieladder zijn doorlopen. Voor dassen kan dit drie tot vijf jaar duren voordat een dijkvak echt vrij is van holen, waardoor het risico op waterveiligheid blijft bestaan (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Tegelijkertijd geven respondenten aan dat monitoring van dierenwelzijn vaak indirect plaatsvindt, via het volgen van soorten, schadebeelden of incidenten, en minder via expliciete indicatoren voor dierenwelzijn zelf (Interview Zoogdiervereniging, 16 maart 2026).

	Onderzoeksvraag
13	Hoe worden ervaringen of signalen vanuit de samenleving meegenomen in de monitoring en evaluatie van de maatregelen rond dierenwelzijn?

In het Jaarverslag van 2024 van het waterschap Aa en Maas wordt het volgende genoemd:

“Klachten en meldingen van burgers over schade aan fauna worden geregistreerd en meegenomen in het handhavings- en beheersbeleid” (p. 40). Hoe de klachten en meldingen binnen komen en hoe de registratie is vormgegeven is onbekend. Daarnaast kunnen meldingen binnenkomen via het eerdergenoemde FaunaSchade fonds wat is ingericht voor agrariërs voor compensatie voor geleden schade door wilde dieren (Webpagina Aa en Maas, Zorg om bever, dijk & sloot).

Beleidsmedewerkers geven aan dat de signalen die via burgers en organisaties binnenkomen een aanleiding kunnen zijn voor actie (Interview beleidsmedewerkers Aa en Maas, 2 februari 2026). De portefeuillehouder geeft aan hierin een actieve rol te spelen: *“Ik heb de onaangename eigenschap dat ik ook gewoon met mensen praat”* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 5 maart 2026). Volgens het AB spelen signalen uit de samenleving ook een rol in het bestuurlijke debat. Bestuursleden geven in interviews aan informatie te ontvangen via verschillende kanalen, bijvoorbeeld via inwoners, belangenorganisaties of politieke netwerken. *“Iedere partij heeft zijn eigen contacten in de samenleving. Die signalen nemen we mee in discussies.”* Vanuit het Algemeen Bestuur wordt aangegeven dat informatievoorziening soms reactief is: *“Als we vragen stellen, krijgen we wel antwoord”* (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026).

Omdat de monitoring van het Waterschap zich beperkt tot het registreren van de aanwezige diersoorten (zie vraag 12) kunnen de signalen vanuit de samenleving niet worden meegenomen in de monitoring van de effectiviteit van de maatregelen aangaande dierenwelzijn.

Onderzoeksvraag	
14	Welke evaluatie-systematiek heeft het Waterschap waarmee wordt gekeken wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel?

Uit de documentenanalyse blijkt dat monitoring en evaluatie binnen het Waterschap zijn ingericht binnen bredere programma's op het gebied van waterkwaliteit, ecologie en uitvoering. In het Waterbeheerplan (WBP) 2022–2027 wordt beschreven dat de voortgang op doelen wordt gevolgd via monitoring van onder andere de Kaderrichtlijn Water, waarbij aspecten zoals waterkwaliteit en ecologische toestand worden gemeten (p. 85). Daarnaast wordt gebruik gemaakt van data en technologie, zoals meetnetten, sensoren en andere systemen, om inzicht te krijgen in de voortgang en effecten van maatregelen (p. 42). Ook worden in projecten vormen van

participatieve monitoring toegepast, waarbij gegevens worden verzameld en gebruikt voor sturing en bijstelling van maatregelen (p. 66).

Volgens de Gedragscode Soortenbescherming moet controle plaatsvinden op de naleving van protocollen en werkwijzen (p. 29). In de geanalyseerde documenten wordt niet expliciet beschreven op welke wijze de bijdrage van projecten aan dierenwelzijn als afzonderlijk doel systematisch wordt geëvalueerd.

De portefeuillehouder beschrijft dat evaluatie van projecten plaatsvindt via een iteratief leerproces, waarbij ervaringen uit de praktijk worden gebruikt om maatregelen en werkwijzen aan te passen (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Het algemeen bestuur geeft aan dat evaluatie niet altijd structureel plaatsvindt (Interview leden AB Aa en Maas, 23 februari 2026).

Uitvoerders geven aan dat monitoringgegevens worden gebruikt bij de evaluatie van maatregelen, waarbij dit vooral gebeurt op basis van specifieke situaties en locaties (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). Tegelijkertijd geven respondenten aan dat bij evaluaties meestal niet expliciet wordt gekeken naar dierenwelzijn als afzonderlijk criterium, maar dat dit onderdeel is van een bredere afweging van effecten, zoals ecologie, veiligheid en uitvoerbaarheid (Interview Zoogdiervereniging, 16 maart 2026).

Een lid van het algemeen bestuur geeft aan dat de informatievoorziening richting het AB grotendeels vraag-gestuurd is en dat een structureel informatiesysteem ontbreekt. Volgens dit geïnterviewde lid is het inzicht in de uitvoering afhankelijk van de mate waarin bestuursleden zelf actief informatie opvragen: *“Er is geen automatisme. Het AB moet zelf vragen stellen, en dat is soms lastig.”* Tegelijkertijd wordt dit gezien als een manier om meer verdieping te krijgen: *“Als je er zelf naar vraagt, ga je meer de diepte in.”* (interview lid AB waterschap Aa en Maas, 5 maart 2026).

3.5 Blok 5: Rechtmatigheid

	Onderzoeksvraag
15	Voldoet het beleid aan relevante wet- en regelgeving (denk aan de Habitatrichtlijn)?

Het beleid van waterschap Aa en Maas moet voldoen verschillende wet- en regelgevingen. Ten eerste moet het beleid in lijn zijn met Europese wetgeving, zoals de Kaderrichtlijn Water,

Nitraatrichtlijn en de Habitatrichtlijn (Waterbeheerplan 2022-2027). In de KRW staan doelstellingen over waterkwaliteit en de leefomgeving van planten en dieren in en om het water. In de Nitraatrichtlijn wordt beschreven hoe waterverontreiniging afkomstig van nitraten te voorkomen. De Habitatrichtlijn is gericht op het waarborgen van de natuurlijke habitats van wilde flora en fauna. In het Waterbeheerplan 2022-2027 geeft waterschap Aa en Maas aan te streven naar dat de waterkwaliteit voldoet aan de normen van het Besluit Kwaliteit Leefomgeving of de Omgevingswet² (Waterbeheerplan 2022-2027). In de Omgevingswet staan wetten ten aanzien van de leefomgeving, waaronder water, lucht, bodem en natuur. Daarnaast geeft het Waterschap aan bij de handhaving van het beleid te werken in lijn met de Flora- en faunawet en de Habitatrichtlijn (Jaarverslag 2024 en uitvoeringsprogramma 2025). De Flora- en faunawet is in 2017 opgenomen in de Wet Natuurbescherming, die is vervangen door de Omgevingswet. *"Door de inwerkingtreding van de Omgevingswet ligt er meer verantwoordelijkheid bij burgers en bedrijven, en is er meer ruimte voor maatwerk en differentiatie. Wij passen onze instrumenten hierop aan [...] Met preventie, vergunningverlening, toezicht en handhaving dragen we bij aan optimaal naleefgedrag."* (p. 71). Tevens is er vanuit de Unie van Waterschappen de Gedragscode Soortenbescherming – bestendig beheer en onderhoud, van kracht. Aa en Maas werkt met deze Gedragscode.

Verder is het beleid van Aa en Maas in lijn met regelgeving zoals beschreven in Blok 1: Beleidskader.

Volgens de gesproken uitvoerders van Aa en Maas wordt bij het Waterschap gewerkt binnen bestaande wet- en regelgeving en gedragscodes (Interview uitvoerders Aa en Maas, 2 februari 2026). De portefeuillehouder benadrukt: *"Het moet altijd uitlegbaar blijven"* (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Hij geeft aan dat borging plaats vindt via de planning- en controlcyclus (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026).

² Sinds 1 januari 2024 zijn in de Omgevingswet o.a. de Wet natuurbescherming (inclusief de voormalige Flora- en faunawet) opgenomen; daarnaast maakt het Besluit kwaliteit leefomgeving onderdeel uit van het stelsel van de Omgevingswet.

3.6 Blok 6: Vergelijking met andere waterschappen

	Onderzoeksvraag
16	Hoe verhoudt de voortgang van Waterschap Aa en Maas zich tot die van omliggende waterschappen op het gebied van dierenwelzijnsbeleid?

Om de voortgang van waterschap Aa en Maas te kunnen vergelijken met omliggende waterschappen, zijn de jaarverslagen van waterschap De Dommel, waterschap Limburg en waterschap Brabantse Delta geanalyseerd. Daarnaast zijn er vertegenwoordigers van waterschap De Dommel en waterschap Brabantse Delta geïnterviewd.

Waterschap De Dommel

Uit het jaarverslag 2024 van waterschap De Dommel blijkt niet dat er interne richtlijnen of vastgesteld beleid zijn ten aanzien van dierenwelzijn. Het onderwerp komt beperkt aan bod en wordt voornamelijk impliciet of zeer beknopt benoemd. Hoewel in het jaarverslag wordt aangegeven dat er de intentie bestaat om in de toekomst meer aandacht te besteden aan dierenwelzijn, worden hiervoor nog geen concrete maatregelen, beleidskaders of uitvoeringsplannen gepresenteerd. Op pagina 47 wordt vermeld dat zal worden onderzocht in hoeverre dierenwelzijn en biodiversiteit in de toekomst een prominenter plaats kunnen krijgen, maar deze verkenning is op dit moment nog niet uitgewerkt in concreet beleid of acties.

Waterschap Limburg

In het jaarverslag 2024 van waterschap Limburg ligt de nadruk op ecologie, biodiversiteit en waterkwaliteit, waarbij dierenwelzijn niet als afzonderlijk thema wordt benoemd. Het onderwerp komt alleen indirect terug, vooral in verband met beleid en maatregelen voor dijkbeheer, waterkeringen, klimaatadaptatie en waterzuivering. Zo wordt aandacht besteed aan vismigratieknooppunten en aan het behalen van de doelen uit de Kaderrichtlijn Water, wat indirect gevolgen heeft voor de leefomstandigheden van dieren. Daarnaast wordt gewerkt aan de uitvoering van soortbeschermingsplannen voor onder andere de Grote modderkruiper, de Gewone bronlibel en de Beek. Hoewel het Waterschap aangeeft zorgvuldig om te gaan met flora en fauna conform de Wet natuurbescherming, blijft onduidelijk in hoeverre dit zich vertaalt naar expliciet beleid of concrete acties op het gebied van dierenwelzijn.

Waterschap Brabantse Delta

Het jaarverslag 2024 van waterschap Brabantse Delta laat zien dat de focus van het Waterschap primair ligt op waterveiligheid, klimaatadaptatie en het versterken van biodiversiteit.

Dierenwelzijn wordt niet als afzonderlijk beleidsdoel benoemd. Het Waterschap werkt aan gezond en voldoende water als basis voor biodiversiteit en een aantrekkelijke leefomgeving, onder meer via natuurontwikkeling, klimaatrobuuste waterlandschappen en een in 2024 vastgesteld actieplan Biodiversiteit. Deze inzet kan indirect positieve effecten hebben op dieren en hun leefomgeving, maar dierenwelzijn wordt daarbij niet expliciet als afwegingskader of doelstelling gehanteerd. Ook in concrete projecten waar waterschap Brabantse Delta aan werkt, zoals natuurontwikkeling in polder Weimeren, is wel aandacht voor fauna en ecologische kwaliteit, maar ontbreekt een expliciete koppeling met dierenwelzijn. Het begrip dierenwelzijn komt niet voor in het jaarverslag en er worden geen specifieke richtlijnen, maatregelen of evaluatiekaders genoemd die hier specifiek op zijn gericht.

De portefeuillehouder dierenwelzijn van waterschap Aa en Maas typeert het waterschap als een pragmatische speler met een eigen werkwijze, gericht op toepasbaarheid in de praktijk. Hij geeft aan dat er actief wordt geleerd van andere waterschappen en dat innovaties onderling worden gedeeld. Daarbij benadrukt hij dat deze kennisuitwisseling niet top-down plaatsvindt, maar juist geworteld is in de praktijk (Interview portefeuillehouder dierenwelzijn Aa en Maas, 23 februari 2026). Dit komt overeen met wat de respondent van waterschap Brabantse Delta aangeeft.

Documenten die deze opmerking kunnen verifiëren (zoals overleg notulen of samenwerkingsovereenkomsten) maakten echter geen deel uit van de voor dit onderzoek geanalyseerde documenten.

In vergelijking met drie buurwaterschappen valt op dat Aa en Maas minder ver is in het expliciteren van dierenwelzijn in beleid. Zo geeft waterschap Brabantse Delta aan dat dierenwelzijn daar steeds meer als zelfstandig thema wordt benaderd en expliciet wordt opgenomen in beleidsdocumenten. De respondent van het waterschap vertelt dat *“In het beleid wordt erkend dat dieren een intrinsieke waarde hebben en dat [...] rekening moet worden gehouden met de effecten op dieren”* (Interview Senior Adviseur Ecologie, waterschap Brabantse Delta, 2 februari 2026). Daarnaast werkt Brabantse Delta met specifieke organisatorische structuren, zoals een regieteam, om het thema verder te ontwikkelen (Interview waterschap Brabantse Delta, 2 februari 2026). Bij waterschap De Dommel daarentegen is dierenwelzijn, net als bij Aa en Maas, nog grotendeels onderdeel van ecologie en biodiversiteit en minder expliciet uitgewerkt: *“Binnen*

Waterschap De Dommel wordt dierenwelzijn momenteel vooral benaderd als onderdeel van ecologie en biodiversiteit” (Interview Adviseur Waterbeheer, waterschap De Dommel, 23 februari 2026).

Waterschappen met dierenwelzijn als expliciet thema

Voor zover publiek inzichtelijk, zijn er maar een paar waterschappen in Nederland die verder zijn in het benoemen en expliciet maken van dierenwelzijn als zelfstandig thema. Waterschap Amstel, Gooi en Vecht (AGV) noemt dierenwelzijn een zelfstandig uitgangspunt in beleid en uitvoering en heeft een aparte nota *Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas* opgesteld. Het DB heeft ingestemd met het ontwerp van deze nota. Dierenwelzijn wordt daarbij structureel verankerd in beleid, planvorming en uitvoering. AGV formuleert de ambitie om “het meest diervriendelijke waterschap van Nederland” te worden (VARNWS, 2026; Webpagina Dierenwelzijn waterschap AGV). De nota bevat onder meer de expliciete erkenning van de “intrinsieke waarde van dieren”, een apart afwegingskader voor dierenbelangen, een uitvoeringsprogramma en een portefeuillehouder dierenwelzijn en een participatietraject specifiek over dierenwelzijn waarin bewoners in het AGV-gebied worden uitgenodigd om mee te denken. Waterschap Hunze en Aa’s heeft expliciet een Beleidsvisie Dierenwelzijn gepubliceerd. Op hun website wordt benoemd dat ze niet alleen werken volgens de wettelijke regels, maar daar “een schepje bovenop” doen (Webpagina Dierenwelzijn waterschap Hunze en Aa’s). Een verdere analyse van de beleidsstukken en nota’s van deze twee waterschappen valt buiten de scope van dit onderzoek.

4. Conclusies

In dit hoofdstuk trekken we conclusies op basis van bovenstaande bevindingen en beantwoorden we de hoofdvraag van het onderzoek.

Hoofdvraag: *In hoeverre houdt het Waterschap in het beleid en de uitvoeringspraktijk rekening met dierenwelzijn, en hoe doeltreffend, doelmatig en rechtmatig is dat beleid c.q. de uitvoering?*

Algemene conclusie:

Binnen waterschap Aa en Maas is dierenwelzijn alleen impliciet verankerd in beleid en uitvoering.

In de praktijk wordt op verschillende manieren rekening gehouden met dierenwelzijn, onder meer via ecologische werkprotocollen, soortbescherming, gefaseerd maaibeheer, ecologische afwegingen en samenwerking met deskundigen. Daarmee is dierenwelzijn wel aanwezig in het dagelijks handelen van het Waterschap, maar in de meeste gevallen onderdeel van bredere doelen rond ecologie, biodiversiteit, waterkwaliteit en waterveiligheid. Een vastgesteld en bindend beleidskader met concrete doelen, toetsingscriteria en indicatoren voor dierenwelzijn ontbreekt. Daardoor kan de doeltreffendheid en doelmatigheid van het handelen niet goed worden beoordeeld.

Binnen dit onderzoek kan worden vastgesteld dat het Waterschap, op basis van de beschikbare documenten en interviews, binnen de geldende wet- en regelgeving handelt. De belangrijkste kwetsbaarheid zit in de beperkte borging. Omdat dierenwelzijn niet expliciet is vertaald naar bestuurlijk vastgestelde doelen, uniforme afwegingskaders, afzonderlijke financiële registratie, structurele monitoring, evaluatie en voorafgaande toetsing binnen projecten en beheermaatregelen, blijft de toepassing deels afhankelijk van professionele inschattingen, betrokken medewerkers en lokale omstandigheden. Dat biedt ruimte voor maatwerk, maar maakt keuzes ook minder eenduidig, toetsbaar en navolgbaar. Er kan dus ook sprake zijn van willekeur bij de vraag of en in welke mate dierenwelzijn wordt meegenomen. Het spanningsveld tussen waterveiligheid en dierenwelzijn is bepalend. Waterveiligheid is leidend wanneer belangen botsen. Om dierenwelzijn te borgen, is het nodig toe te werken naar een duidelijk bestuurlijk vastgesteld afwegingskader voor dierenwelzijn.

Deelconclusies:

1. Dierenwelzijn is onvoldoende expliciet verankerd in beleid

Hoewel dierenwelzijn in de praktijk wordt meegenomen, ontbreekt een duidelijke vertaling naar concrete beleidsdoelen. Het onderwerp is vooral verweven met ecologie en biodiversiteit en fungeert als randvoorwaarde in plaats van als zelfstandig beleidsdoel. Dit maakt het lastig om prioriteiten te stellen en om beleid gericht te sturen en te evalueren.

2. Dierenwelzijn is deels afhankelijk van individuen

Door het ontbreken van expliciete en eenduidige beleids- en toetsingskaders ten aanzien van dierenwelzijn, is dierenwelzijn niet formeel en consistent vastgelegd. Daarnaast zijn bestaande protocollen en werkwijzen rond dierenwelzijn vooral reactief van aard en ontbreekt een structurele voorafgaande toetsing binnen projecten en beheermaatregelen. De toepassing is daardoor in belangrijke mate afhankelijk van individuele medewerkers en uitvoerders en hoe zij het thema interpreteren en meewegen. Dit leidt tot variatie in de praktijk, mogelijke willekeur en maakt de borging van dierenwelzijn kwetsbaar.

3. De praktijk vraagt om maatwerkbeslissingen

Uit de interviews blijkt dat de uitvoering van werkzaamheden sterk contextafhankelijk is en vraagt om situationele afwegingen. Het beleid voor praktijkwerkzaamheden zoals onderhoud van watergangen en maaibeheer biedt daarbij richting, maar is niet volledig sturend. Veel beslissingen worden in het veld genomen, al dan niet in overleg met ecologen en uitvoerders. Dit zorgt voor flexibiliteit en praktische toepasbaarheid, maar heeft als risico dat het de mate van uniformiteit en voorspelbaarheid in de uitvoering beperkt.

4. Waterveiligheid staat voorop in de afweging van belangen

In de afweging van belangen binnen het waterschap heeft waterveiligheid prioriteit, gevolgd door waterbeheer en ecologie. Dierenwelzijn wordt in deze hiërarchie doorgaans als afgeleide of randvoorwaarde meegenomen en is zelden leidend in besluitvorming. Dit betekent dat in situaties waarin belangen botsen, dierenwelzijn structureel ondergeschikt is, wat de impact en doorwerking van het thema in de praktijk beperkt.

5. Monitoring en sturing op dierenwelzijn zijn beperkt ontwikkeld

Hoewel er wordt gemonitord op ecologie, biodiversiteit en soortenbescherming, ontbreekt een structurele en gerichte monitoring van dierenwelzijn zelf. De effectiviteit van maatregelen, protocollen en beleid wordt nauwelijks expliciet geëvalueerd vanuit dierenwelzijnsperspectief. Ook ontbreekt inzicht in de inzet van middelen en resultaten, mede doordat kosten voor dierenwelzijn niet apart worden geregistreerd maar zijn ondergebracht in beheer, onderhoud en projecten.

6. De huidige benadering van dierenwelzijn is smal en onvoldoende ecosysteemgericht

Het waterschap legt de focus voornamelijk op inrichting, onderhoud en beheer in relatie tot dierenwelzijn van zoogdieren. Er is behalve de verplichtingen vanuit de bestaande wet- en regelgeving nog geen aandacht voor het actief creëren van dierenwelzijn voor andere dieren waaronder vissen, reptielen, amfibieën, insecten en andere bodemorganismen. Het waterschap voldoet aan de dierenwelzijnsnormen van de huidige wet- en regelgeving, maar kijkt niet naar dierenwelzijn daarbuiten en het bredere ecosysteem dat onlosmakelijk met dierenwelzijn is verbonden.

5. Aanbevelingen

Op basis van bovenstaande conclusies zijn onderstaande aanbevelingen geformuleerd, gericht op het versterken, expliciteren en structureel borgen van dierenwelzijn binnen zowel beleid als uitvoeringspraktijk van het waterschap.

Aanbeveling 1: Werk gefaseerd toe naar vastgesteld en breed verankerd beleid ten aanzien van dierenwelzijn

- a. Veranker dierenwelzijn gedurende de huidige bestuursperiode explicieter in beleid en uitvoering. Zorg daarbij voor een eenduidige toepassing van bestaande richtlijnen, gedragscodes, werkprotocollen en andere relevante kaders en scherp deze waar nodig aan.
- b. Breng hiervoor aannemers en andere externe uitvoerders bij elkaar en bespreek met hen deze richtlijnen, werk protocollen e.d. en de realiteit ervan voor de uitvoering. Stel deze zo nodig bij.
- c. Leg vast wat het waterschap onder dierenwelzijn verstaat, welke uitgangspunten worden gehanteerd en hoe dierenwelzijn wordt afgewogen tegen andere belangen, zoals waterveiligheid, ecologie en waterbeheer.
- d. Evaluer aan het einde van de huidige bestuursperiode in hoeverre deze richtlijnen, gedragscodes en de toegenomen aandacht voor dierenwelzijn hebben geleid tot een consistente en toetsbare werkwijze. Gebruik de uitkomsten van deze evaluatie om de nota Dierenwelzijn verder te ontwikkelen tot een bestuurlijk vast te stellen beleidskader, met heldere doelen, definities, afwegingsprincipes en toetsingscriteria. Benut daarbij ook de kennis en ervaringen van andere waterschappen.
- e. Veranker het vastgestelde beleidskader vervolgens in relevante beleidsdocumenten, zoals het Waterbeheerplan en de stroomgebied-beheerplannen, en vertaal het door naar aanbestedingsdocumenten, contracten, werkprotocollen, monitoring en financiële sturing. Hiermee ontstaat een duidelijke basis voor sturing, prioritering en verantwoording en wordt dierenwelzijn structureel onderdeel van zowel beleid als uitvoering.

Aanbeveling 2: Borg dierenwelzijn structureel in interne werkprocessen en uitvoering in het veld

- a. Neem dierenwelzijn structureel mee in de voorbereiding en uitvoering van werkzaamheden en projecten, door voorafgaand aan werkzaamheden en projecten systematisch te toetsen welke effecten maatregelen kunnen hebben op dierenwelzijn, in samenhang met ecologie, biodiversiteit en soortenbescherming. Dit betekent dat dierenwelzijn een vast onderdeel wordt van werkprocessen, zoals stappenplannen,

projectplannen en toetsingskaders, en expliciet wordt meegenomen bij ontwerpkeuzes, uitvoering en monitoring.

- b. Door dierenwelzijn explicieter en consequenter op te nemen in afwegingen, ontstaat ruimte om ook proactief bij te dragen aan het verbeteren hiervan. Dit kan concreet gemaakt worden door dierenwelzijn standaard op te nemen en dus mee te nemen in bijvoorbeeld stappenplannen, projectplannen en monitoring.
- c. Daarnaast is het van belang om afwegingen tussen in ieder geval waterveiligheid en dierenwelzijn expliciet en navolgbaar te maken. Dit vraagt om het transparant vastleggen van keuzes, het werken met duidelijke afwegingskaders en het bewust onderbouwen van situaties waarin dierenwelzijn ondergeschikt is aan andere belangen. Dit vraagt om een bredere blik op het ecosysteem en een consistente toepassing in de uitvoering met aandacht voor naleving, toezicht en borging in de praktijk.
- d. Toepassing: Toets bij inrichting, onderhoud en beheer systematisch wat maatregelen betekenen voor dierenwelzijn: zowel in het voorkomen van negatieve effecten als in het actief versterken van leefomstandigheden voor soorten. Neem daarbij ook de werkzaamheden van externe uitvoerders mee. In de huidige praktijk ligt de nadruk vooral op het voorkomen van schade aan dieren, vaak vanuit ecologie en soortenbescherming.
- e. Monitor of externe uitvoerders en aannemers zich houden aan de (al dan niet gewijzigde) protocollen.
- f. Naast een bestuurlijk eigenaar (in dit geval de portefeuillehouder) moet er ook een ambtelijke eindverantwoordelijke zijn binnen de organisatie. Beleg de coördinatie en borging van dierenwelzijn expliciet bij een aangewezen functionaris of organisatieonderdeel. Deze ziet toe op de coördinatie en borging van het onderwerp. Hiermee kan deze verantwoordelijke letten op de samenhang tussen beleid, werkprocessen, uitvoering, monitoring en kennisdeling. Zorg er daarbij voor dat de verantwoordelijkheid voor dierenwelzijn onderdeel blijft van de reguliere werkzaamheden en niet uitsluitend bij deze functionaris of dit organisatieonderdeel komt te liggen.

Aanbeveling 3: Hanteer een bredere benadering voor dierenwelzijn

- a. Verleg de focus op dierenwelzijn van soorten die schade kunnen veroorzaken, zoals grotere zoogdieren (bijvoorbeeld bevers, dassen en muskusratten) en vissen, naar een bredere ecosysteembenadering van dierenwelzijn. Om de ecosystemen binnen de werkgebieden van Aa en Maas in balans te houden, is het van belang dierenwelzijn breder te benaderen: niet alleen gericht op bepaalde zoogdieren en vissen, maar op alle organismen die onderdeel zijn van het ecosysteem.
- b. Doe waar relevant inspiratie op bij koplopers op het gebied van dierenwelzijn zoals waterschap Amstel, Gooi en Vecht en waterschap Hunze en Aa's en benut de kansen om samen te werken met andere en aangrenzende waterschappen op het gebied van dierenwelzijn, door bijvoorbeeld innovaties of beleid met elkaar te delen.

Aanbeveling 4: Versterk kennisdeling en professionalisering rond dierenwelzijn

- a. Investeer in (praktijk)trainingen en stimuleer kennisuitwisseling tussen medewerkers en uitvoerders, gericht op concrete situaties uit de praktijk, maar ook met andere waterschappen en externe partners.
- b. Laat deze ervaringen uitwerken in een gezamenlijke praktijkhandreiking, waarin voorbeelden, afwegingen en werkwijzen worden gebundeld. Door praktijkervaringen explicieter te maken en te delen via trainingen en een praktijkhandreiking, wordt deze kennis beter geborgd en breder toepasbaar. Dit draagt bij aan meer eenduidigheid in de uitvoering en verkleint de afhankelijkheid van individuele medewerkers.

Aanbeveling 5: Ontwikkel gerichte monitoring en evaluatie op dierenwelzijn

- a. Richt een systematiek in om dierenwelzijn expliciet te monitoren en te evalueren, aanvullend op en/of geïntegreerd binnen de bestaande monitoring van ecologie, biodiversiteit en soortenbescherming.
- b. Definieer indicatoren, leg vast hoe en wanneer wordt geëvalueerd en zorg voor inzicht in de effecten van maatregelen en de inzet van middelen.
- c. Betrek hierbij ook externe partijen, zoals maatschappelijke organisaties en vrijwilligers, die actief zijn in het verzamelen van data en praktijkkennis over soorten en leefgebieden.

Dit levert niet alleen waardevolle inzichten op voor verbetering van beleid en uitvoering, maar vergroot ook de betrokkenheid en het draagvlak in de omgeving.

Bijlage I. Ingevuld normenkader

Nr.	Onderzoeksvraag	Onvoldoende	Redelijk	Goed
1	Heeft het waterschap beleidsdoelen op het gebied van dierenwelzijn geformuleerd?	Het waterschap heeft geen tot zeer weinig beleidsdoelen op het gebied van dierenwelzijn geformuleerd	Het waterschap heeft enkele beleidsdoelen op het gebied van dierenwelzijn geformuleerd	Het waterschap heeft meerdere verschillende beleidsdoelen op het gebied van dierenwelzijn geformuleerd
2	In hoeverre is dit beleid in lijn met Europese, landelijke en provinciale regelgeving en kaders en (voorbeelden van) andere waterschappen; waar zitten eventuele afwijkingen, verbijzonderingen etc.?	Dit beleid is niet in lijn met Europese, landelijke en provinciale regelgeving en kaders	Dit beleid is redelijk in lijn met Europese, landelijke en provinciale regelgeving en kaders	Dit beleid is in lijn met Europese, landelijke en provinciale regelgeving en kaders
3	Zijn er andere interne richtlijnen aangaande dierenwelzijn die niet formeel in beleid zijn vastgelegd, maar wel worden toegepast?	Er zijn geen tot zeer weinig interne richtlijnen aangaande dierenwelzijn die worden toegepast	Er zijn enkele interne richtlijnen aangaande dierenwelzijn die worden toegepast	Er zijn meerdere verschillende interne richtlijnen aangaande dierenwelzijn die worden toegepast
4	Op welke wijze wordt dierenwelzijn meegenomen bij de werkzaamheden van het waterschap in het fysieke domein (zoals bij waterbeheer, maaibeheer, beheer van gemalen, waterpeilbeheer, reconstructie, schonen van sloten, schadebestrijding et cetera)?	Dierenwelzijn wordt alleen sporadisch meegenomen bij de werkzaamheden van het waterschap in het fysieke domein	Dierenwelzijn wordt op enkele verschillende manieren meegenomen bij werkzaamheden in het fysieke domein	Dierenwelzijn wordt (vrijwel) altijd meegenomen in werkzaamheden in het fysieke domein

5	Welke protocollen of andere controlemogelijkheden zoals checklists heeft het waterschap waarmee wordt afgewogen of dierenwelzijn-aspecten in het geding zijn of moeten worden meegenomen in projecten of ontwikkelingen in het fysiek domein (dus bij watergangen, dijklichamen etc.)?	Het waterschap heeft geen tot zeer weinig protocollen of andere controlemogelijkheden zoals checklists waarmee wordt afgewogen dierenwelzijn-aspecten in het geding zijn of moeten worden meegenomen in projecten of ontwikkelingen in het fysiek domein	Het waterschap heeft enkele protocollen of andere controlemogelijkheden zoals checklists waarmee wordt afgewogen dierenwelzijn-aspecten in het geding zijn of moeten worden meegenomen in projecten of ontwikkelingen in het fysiek domein	Het waterschap heeft meerdere verschillende protocollen of andere controlemogelijkheden zoals checklists waarmee wordt afgewogen dierenwelzijn-aspecten in het geding zijn of moeten worden meegenomen in projecten of ontwikkelingen in het fysiek domein
6	Hoe geeft het waterschap sturing aan de ingehuurd bureaus en loonwerkers als het gaat om dierenwelzijn?	Het waterschap geeft geen tot zeer weinig sturing aan ingehuurd bureaus en loonwerkers als het gaat om dierenwelzijn	Het waterschap geeft tot op zekere hoogte sturing aan ingehuurd bureaus en loonwerkers als het gaat om dierenwelzijn	Het waterschap geeft duidelijke sturing aan ingehuurd bureaus en loonwerkers als het gaat om dierenwelzijn
7	Hoe wordt door het waterschap afgewogen welke en hoeveel middelen (financieel, tijd, menskracht) worden ingezet om het dierenwelzijn te borgen of te verbeteren binnen het fysieke domein?	Het waterschap weegt niet tot nauwelijks af welke en hoeveel middelen worden ingezet om het dierenwelzijn te borgen of verbeteren binnen het fysieke domein	Het waterschap weegt tot op zekere hoogte af welke en hoeveel middelen worden ingezet om het dierenwelzijn te borgen of verbeteren binnen het fysieke domein	Het waterschap weegt (vrijwel) altijd af welke en hoeveel middelen worden ingezet om het dierenwelzijn te borgen of verbeteren binnen het fysieke domein
8	Hoe vindt afweging en besluitvorming dienaangaande plaats?	De vorm waarop afweging en besluitvorming rondom dierenwelzijn plaatsvindt wordt niet gespecificeerd of over nagedacht	De vorm waarop afweging en besluitvorming rondom dierenwelzijn plaatsvindt is elke keer verschillend	De vorm waarop afweging en besluitvorming rondom dierenwelzijn plaatsvindt staat vast. Hier is over nagedacht en is geëvalueerd

9	In welke mate zijn er menskracht, middelen of processen ingericht door het waterschap specifiek gericht op dierenwelzijn?	Er zijn geen tot weinig menskracht, middelen of processen ingericht op dierenwelzijn door het waterschap	Er zijn enkele menskracht, middelen of processen ingericht op dierenwelzijn door het waterschap	Er zijn meerdere verschillende menskracht, middelen of processen ingericht op dierenwelzijn door het waterschap
10	Hoe wordt er samengewerkt met externe partijen (bijvoorbeeld dierenbescherming, ecologen, muskusrattenvangers, jagers, vissers, gemeenten, provincie) in het kader van dierenwelzijn, welk doel/resultaat heeft dit?	Er wordt niet effectief en niet op een structurele manier samengewerkt met externe partijen in het kader van dierenwelzijn	Er wordt elke keer op een verschillende manier samengewerkt met externe partijen in het kader van dierenwelzijn	Er wordt op een effectieve en structurele manier samengewerkt met externe partijen in het kader van dierenwelzijn
11	Wordt er -en zo ja hoe- afgestemd met buurwaterschappen of de Unie van Waterschappen ten aanzien van het effect van maatregelen die doorwerken over de grenzen van het gebied van Aa en Maas heen?	Er wordt niet afgestemd met buurwaterschappen of de Unie van Waterschappen ten aanzien van het effect van maatregelen die doorwerken over de grenzen van het gebied van Aa en Maas heen	Er wordt tot op zekere hoogte afgestemd met buurwaterschappen of de Unie van Waterschappen ten aanzien van het effect van maatregelen die doorwerken over de grenzen van het gebied van Aa en Maas heen	Er wordt (vrijwel) altijd afgestemd met buurwaterschappen of de Unie van Waterschappen ten aanzien van het effect van maatregelen die doorwerken over de grenzen van het gebied van Aa en Maas heen
12	Hoe wordt de effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn gemonitord?	De effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn worden niet gemonitord	De effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn worden tot op zekere hoogte gemonitord	De effectiviteit van maatregelen rond dierenwelzijn worden (vrijwel) altijd gemonitord
13	Hoe worden ervaringen of signalen vanuit de samenleving meegenomen in de monitoring en evaluatie van de maatregelen rond dierenwelzijn?	Ervaringen of signalen vanuit de samenleving worden weinig tot niet meegenomen in de monitoring en evaluatie van de maatregelen rondom dierenwelzijn	Ervaringen of signalen vanuit de samenleving worden tot op zekere hoogte meegenomen in de monitoring en evaluatie van de maatregelen rondom dierenwelzijn	Ervaringen of signalen vanuit de samenleving worden (vrijwel) altijd meegenomen in de monitoring en evaluatie van de maatregelen rondom dierenwelzijn

14	Welke evaluatie-systematiek heeft het waterschap waarmee wordt gekeken wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel?*	Het waterschap heeft weinig tot geen evaluatie-systematiek waarmee wordt gekeken wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel	Het waterschap heeft enkele evaluatie-systematiek waarmee wordt gekeken wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel	Het waterschap heeft meerdere verschillende evaluatie-systematiek waarmee wordt gekeken wat een project qua dierenwelzijn daadwerkelijk bijdraagt aan het doel
15	Voldoet het beleid aan relevante wet- en regelgeving (denk aan de Habitatrichtlijn)?	Het beleid voldoet niet aan relevante wet- en regelgeving	Het beleid voldoet tot op zekere hoogte aan relevante wet- en regelgeving	Het beleid voldoet aan relevante wet- en regelgeving
16	Hoe verhoudt de voortgang van waterschap Aa en Maas zich tot die van omliggende waterschappen op het gebied van dierenwelzijnsbeleid?	De voortgang van Aa en Maas verhoudt zich niet goed tot omliggende waterschappen op het gebied van dierenwelzijn	De voortgang van Aa en Maas verhoudt zich redelijk tot omliggende waterschappen op het gebied van dierenwelzijn	De voortgang van Aa en Maas verhoudt zich goed tot omliggende waterschappen op het gebied van dierenwelzijn

**De norm is bedoeld als brede toets op de vraag of het waterschap beschikt over een evaluatiesystematiek waarmee wordt nagegaan wat projecten feitelijk bijdragen aan het doel rond dierenwelzijn. Daarbij wordt niet verondersteld dat ieder project moet leiden tot een aantoonbare verbetering van dierenwelzijn. De bijdrage kan ook bestaan uit het voorkomen of beperken van negatieve effecten. Wanneer positieve effecten expliciet worden beoogd, ligt het voor de hand dat ook daarop wordt geëvalueerd.*

Bijlage II. Literatuurlijst

Activiteitenplan Wet Natuurbescherming. Link naar het document:

<https://www.meanderendemaas.nl/wp-content/uploads/2023/08/Activiteitenplan-Wet-natuurbescherming.pdf>

Bestuursakkoord Zonder bodem en water geen later 2023-2027. Link naar het document:

https://www.aaenmaas.nl/publish/pages/4268/aa_en_maas-bestuursakkoord-digitaal-2023-2027.pdf

Beverprotocol voor de waterbeheerders in de provincie Noord-Brabant. Link naar het document:

https://www.aaenmaas.nl/publish/pages/3121/beverprotocol_noord-brabant.pdf

Brief Rekenkamercommissie Aa en Maas realisatie natuurdoelen. Link naar de pagina:

https://www.aaenmaas.nl/publish/pages/1218/2023-06-23_a-brief_rekenkamercommissie_realisatie_natuurdoelen.pdf

Dassenprotocol Noord-Brabant Beheer en Onderhoud. Link naar de pagina:

https://www.aaenmaas.nl/publish/pages/3122/dassenprotocol_brabant_1.pdf

Dierenwelzijn bij waterschap Aa en Maas (januari 2025). Link naar het document:

<https://aaenmaas.bestuurlijkeinformatie.nl/Document/View/f3c3b325-0269-4381-8c75-7553f5a218b>

Ecologisch werkprotocol muskus- en beverrat – Unie van waterschappen. Link naar het document:

<https://ndff.nl/natuurdata/waarnemen-en-aanleveren/protocollen/17-007-unie-van-waterschappen-ecologisch-werkprotocol-muskus-en-beverrat/>

Gedragscode Soortenbescherming – bestendig beheer en onderhoud (Unie van Waterschappen, 2025). Link naar het document: <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2025-03/Gedragscode-soortenbescherming-Unie-van-Waterschappen.pdf>

Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) Dijkversterkingsproject Lith – Bokhoven, Webpagina HWBP. Link naar de pagina: <https://www.hwbp.nl/projecten/overzicht-projecten/aa-en-maas/lith-bokhoven>

Jaarverslag 2024 en uitvoeringsprogramma 2025 Waterschap Aa en Maas. Link naar het document:

https://www.aaenmaas.nl/publish/pages/4268/jaarverslag_2024_en_uitvoeringsprogramma_2025

Jaarverslag 2024 Waterschap Rivierenland. Link naar het document: https://cuatro.sim-cdn.nl/waterschaprivierenland/uploads/jaarstukken_2024_incl_bijlagen.pdf?cb=QSWFgGM

Jaarverslag 2024 Waterschap De Dommel. Link naar het document: https://cuatro.sim-cdn.nl/dommel/uploads/jaarrekening_2024_versie_website.pdf?cb=cjMYTu4x

Jaarverslag 2024 Waterschap Limburg. Link naar het document:

https://www.waterschaplimburg.nl/publish/pages/8349/jaarrekening_2024_wl.pdf

Nationaal Water Programma 2022–2027. Link naar het document:

<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/03/18/bijlage-nationaal-water-programma-2022-2027>

Natuurbeheerplan Noord-Brabant 2025. Link naar het document:

<https://www.brabant.nl/publish/pages/12973/natuurbeheerplan-noord-brabant-2025-vastgesteld.pdf>

pagina over het natuurbeheerplan met meer informatie en bijbehorende kaarten:

<https://www.brabant.nl/onderwerpen/natuur-landschap/natuurbeheerplan/>

Meanderende Maas. Link naar de webpagina: <https://www.meanderendemaas.nl/>

Omgevingsverordening Noord-Brabant. Link naar het document:

<https://www.brabant.nl/omgevingsverordening>

Webpagina met aanvullende informatie:

<https://www.brabant.nl/onderwerpen/omgevingsbeleid/omgevingsverordening-noord-brabant/>

Omgevingsvisie Noord-Brabant. Link naar het document:

https://www.brabant.nl/publish/pages/9866/omgevingsvisie_kwaliteitvanbrabant_2_.pdf

Regionaal Water- en Bodemprogramma (RWP) 2022–2027. Link naar het document:

https://www.brabant.nl/publish/pages/10485/rwp_met_addendum_2025_1.pdf

Stroomgebiedbeheerplan (SGBP) Maas 2022–2027. Link naar het document:

<https://iplo.nl/publish/pages/198518/stroomgebiedbeheerplannen-rijn-maas-schelde-en-eems-2022-2027>

Voortgangsrapportage projecten Waterschap Aa en Maas

- **Projectenkaart Waterschap Aa en Maas**
<https://www.aaenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/?viewmode=galerij>
- **Clusterproject Vismigratie**
<https://www.aaenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/clusterproject-vismigratie/>
- **Vismigratie bij gemaal Gewande**
<https://www.aaenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/vismigratie-gemaal-gewande/>
- **Ecologische verbindingszone Leijgraaf – Het Schoor**
<https://www.aaenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/ecologische-verbindingszone-leijgraaf/>
- **Ecologische verbindingszone Leijgraaf omgeving Mariaheide en Middelrode**

<https://www.aanenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/ecologische-verbindingszone-leijgraaf-0/>

- **Ecologische verbindingszone Meerkensloop**
<https://www.aanenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/ecologische-verbindingszone-meerkensloop/>
- **Ecologische verbindingszone omgeving Deurne**
<https://www.aanenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/ecologische-verbindingszones-omgeving/>
- **Ecologische verbindingszone natuurvriendelijke oevers Raam**
<https://www.aanenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/ecologische-verbindingszones-0/>

Waterbeheerplan (WBP) 2022–2027 Waterschap Aa en Maas. Link naar het document:
https://www.aanenmaas.nl/publish/pages/1892/202111_waterbeheerplan_2022-2027.pdf

Waterschap Aa en Maas – webpagina over de das. Link naar de pagina:
<https://www.aanenmaas.nl/onswerk/veilige-dijken/zorg-das-dijk/>

Waterschap Aa en Maas – webpagina over de bever. Link naar de pagina:
<https://www.aanenmaas.nl/onswerk/veilige-dijken/zorg-bever-dijk-sloot/>

Webpagina Aa en Maas Dijkversterking Ravenstein-Lith. Link naar de pagina:
<https://www.aanenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/dijkversterking-ravenstein-lith/>

Webpagina Aa en Maas Dijkverbetering Doeverten. Link naar de pagina:
<https://www.aanenmaas.nl/in-jouw-buurt/projectenkaart/dijkverbetering-doeverten/>

Webpagina Aa en Maas Project Meanderende Maas: besluiten vastgesteld. Link naar de pagina:
<https://www.aanenmaas.nl/actueel/nieuws/2024/mei/project-meanderende-maas-besluiten/>

Website Landelijk Meldpunt Faunaschade. Link naar de pagina:
<https://www.faunaschade.nl/>

Webpagina Meanderende Maas. Link naar de pagina:
<https://www.meanderendemaas.nl/>

Webpagina Meanderende Maas: Ecologisch veldonderzoek van start. Link naar de pagina:
<https://www.meanderendemaas.nl/ecologisch-veldonderzoek-van-start/>

Webpagina Meanderende Maas: Over het project. Link naar de pagina:
<https://www.meanderendemaas.nl/over-het-project/>

Webpagina Meanderende Maas: Vervangend leefgebied voor de grote modderkruiper. Link naar de pagina:

<https://www.meanderendemaas.nl/vervangend-leefgebied-voor-de-grote-modderkruiper/>

Webpagina Meanderende Maas: Vliegroutes voor vleermuizen. Link naar de pagina:

<https://www.meanderendemaas.nl/vliegroutes-voor-vleermuizen-uit-megen-blijven-intact-tijdens-werkzaamheden/>

Webpagina Meanderende Maas: Wat is een zelfrealisatiegebied. Link naar de pagina:

<https://www.meanderendemaas.nl/wat-is-een-zelfrealisatiegebied/>

Webpagina Meanderende Maas: Wet natuurbescherming. Link naar de pagina:

<https://www.meanderendemaas.nl/wet-natuurbescherming2024/>

Webpagina Meanderende Maas: zorg voor dieren in het gebied. Link naar de pagina:

<https://www.meanderendemaas.nl/zorg-voor-dieren-in-het-gebied/>

Webpagina Waterschap AGV presenteert eerste Nota Dierenwelzijn. Link naar de pagina:

<https://www.varnws.nl/stichtsevecht/nieuws/54833/waterschap-agv-presenteert-eerste-nota-dierenwelzijn>

Webpagina Dierenwelzijn Waterschap Amstel, Gooi en Vecht. Link naar de pagina:

<https://www.agv.nl/praat-mee/praat-mee-dierenwelzijn/>

